

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nr 2 2007 Årg. 25

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med tre nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 2007 är 150 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift för 2007 är 295 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Postgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering; Birgitta Wannberg Skindravägen 15, 822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta.wannberg@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@snf.se

Birgitta Hellström, Ringv. 35, 818 41 Forsbacka, 026/359 60, birgitta.m.hellstrom@telia.com

GÄBS styrelse 2007

Ordförande	Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle	026/18 72 78
Vice ordf.	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Sekreterare	Magnus Andersson	Lillhammarvägen 3	824 40 Hudiksvall	0650/54 89 88
Kassör	Birgitta Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
	Anders Delin	adress enligt ovan		
	Birgitta Hellström	adress enligt ovan		
	Barbro Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33 Hofors	0290/76 58 20
Suppleant	Maj Johansson	Bäcken 682	820 46 Ramsjö	0651/930 21
Suppleant	Magnus Bergström	Stortjärnan 9286	762 96 Rimbo	0175/734 16

Valberedning: Torbjörn Alsing 0278/30019, Ulf Svahn och Sven Norman.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska floran i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Björn Wannberg som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Birgitta Hellström som handhavare av florarutor och Owe Lennström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 258 medlemmar och 23 familjemedlemmar. (2007-01-27).

GÄBS hemsidesadress är: <http://www.sbf.c.se/GABS/>

Webmaster är Magnus Bergström (magnus.bergstrom@norrtalje.se)

Omslagsbild: Vintertagging *Irpicondon pendulus*. Foto: Anders Delin

Exkursion till gammeltallarna på Hornslandet 17 mars 2007

Anders Delin

Vintern 2003 - 2004 hittade Magnus Andersson i Hudiksvall många mycket gamla tallar *Pinus sylvestris* på Hornslandet, NO om Hudiksvall. De växer i blockig gles skog nära kusten och har väl delvis på grund av den oländiga terrängen undgått avverkning. Den äldsta av dessa visade sig vara den äldsta även i hela Sverige, och åldersbestämde av Magnus, med hjälp av specialisten Mats Niklasson. I år är den 760 år gammal. Fyndet har publicerats i VÄX, Gävleborgs Botaniska Sälls-kaps tidskrift, och i Svensk Botanisk Tidskrift. Det har också givit anledning till reportage i lokalpressen och i TV.

Magnus guidade Skogsgruppen i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län till denna rekordtall och till många andra intressanta naturföreteelser den 17 mars. Följande deltog: Veronica Jägbrant, Stefan Haglund, Enar Sahlin, Anders Skoglund, Lillebror, Ann och Ingrid Hedblom, Per-Erik Modd, Alf Pallin, Monica Svensson, Anneli Bokedal, Jennie Dalethsson, Nicklas Gustavsson, Lotta, Ellinor och Anders Delin.

Vi började med att besöka Pikstensberget vid Norra reservatet. Det är där Sveriges äldsta tall växer, och många andra märkligt formade mycket gamla tallar. De står i tätt storblockig terräng med tallurskog. Magnus berättade om flera olika omständigheter som förklarar varför det just här finns så gamla tallar.

Det måste ha varit svårt att hugga och köra ut virke från området. Träden växer långsamt på hållmarken och förblir små, med måttligt virkesvärde. Ett torrt lokalklimat minskar vattentillgången och tillväxthastigheten. Bränderna har ärrat många tallar, vilket leder till att de får nedsatt tillväxthastighet och förmodligen blir mer motståndskraftiga mot röta. Den senaste branden gick över Hornslandet 1888. Den var anlagd.

Sveriges äldsta tall har bevarats av ytterligare ett par omständigheter. Den står norr om, och lutad mot, en 2 meter hög lodyta. Dess växtsäsong blir därigenom något kortare. Dess topp har för många hundra år sedan brutits, och en gren har bildat en ny topp. Tallens ålder har bestämts av Magnus genom räkning av årsringar på ett borrhov, men räkningen var svår, varför den exakta åldern kom fram först sedan Mats Niklasson hade undersökt provet med dendrokronologisk metod.

Anders Delin kompletterade skildringen av denna gamling med resultat från dendrokronologisk datering av "skorstenar", ihåliga bostubbar för slaguggla, som gjordes av Thomas Bartholin år 1991 (Bartholin 2003). Tolv skorstenar hade stått i medeltal 266 år efter tallens död. Han berättade också om det äldsta tallvirke, som har påträffats på mark i Sverige. Det är från år 436, hittades i närheten av Torne träsk, och har också åldersbestämts av Thomas Bartholin.

Magnus visade här också gnagspår av reliktböck på barken på flera gamla tallar. På långt håll ser barken ljusare och gulare ut. När man kommer nära ser man ovala ca 4 mm stora utgångshål. Inuti barken finns gångar fyllda med gnagspån. Den gula färgen beror på ett tunt skikt av stelnad kåda på ytan. På många håll i denna glesa tallskog fanns spillningsspår av tjäder, som har flera spelplatser på Hornslandet.

I denna skog finns också stråk med lite bördigare mark, med asp *Populus tremula* och säl *Salix caprea*. Många sälgrar är genomtärna av myskböckens larver och sönderhackade av hackspettar. På en låga efter en sådan säl hittade vi en av de få skinnsvampar, som är riktigt lätta att känna igen – om man har ett normalt luktsinne. Det är ett 2 mm tjockt skinn, gulbrunt och tämligen storbuckligt, med en lukt som en av deltagarna klassade som malmedel. Det heter faktiskt naftalinskinn *Scytinostroma portentosum* på grund av sin mycket karakteristiska och fränstötande lukt. Det är sällsynt, men på Hornslandets sälgrar ser man den relativt ofta.

Magnus tog oss sedan upp till Stormyran, som ligger på en av öns högre delar, och har sitt avlopp ner emot Klipballeservatet. Där finns en av landets östligaste lokaler för varglav *Letharia vulpina*. På många gamla talltorrakor på myren växer denna gulgröna lav (som på andra ställen kan vara mer rent gul). Den hittas annars mest i gränsområdena mellan Härjedalen, Hälsingland, Dalarna och Gästrikland. Det är svårt att på Stormyran finna några spår av avverkning, men lätt på nästan alla andra myrar i Hälsingland

och Gästrikland. De torrakor som står på Stormyran är alltså kvar från många olika tallgenerationer och flera av de döda stammarna torde ha stått i många hundra år. Det tar så lång tid innan kärnveden i en medelgrovt död tall eroderas ned till ett oregelbundet format skelett av brunt trä, orört av röta, men sprött på ytan av väder och vind. På sådan ved växer varglaven, men även på torrakor som har stått kortare tid och har ljusare ved i ytan.

På Stormyran hittade vi också dvärgbägarlav *Cladonia parasitica* på en tallåga, och en närstående art, som skiljer sig genom balfjäll som inte bara är uppdelade i trinda små piggar, utan också har bånddelar som är plattade. Vi hittade också en märklig organism, som växte i stor mängd tillsammans med unga nya bålar av varglav på en gråsvart torraka: Djupt kochenillröda kuddar med en halv mm diameter, osynliga utan starka glasögon. Anders Delin berättade om en tidigare erfarenhet med en liknande förekomst, i Österbergsmurens NR i Ovanåsjö. Ett prov av denna organism undersöktes av expert i Stockholm, men svaret blev att det var konidiestadiet av någon svamp, ej möjligt att artbestämma. Det är svårt att acceptera att den mest praktfullt färgade av alla svampar inte ska ha ett eget namn.

Slutligen for vi ned till Thomashamn, som inte är någon hamn, utan en punkt på den långa exponerade steniga kusten mot öster. Kanske just därför att fiskarbefolkningen inte utnyttjat denna kustremsa finns även där en mängd mycket gamla tallar. Vi tittade på några i ålder mellan 500 och 600 år, bl.a. en med stort brandljud, där man kunde räkna till sex invallningar efter brand. En gråspett kom

förbi, ljudligt ropande. Några knipor låg på havet, utanför bården av gnistrande vit strandis och en havsörn anades långt i norr. Några stela myror kröp på sin stack. Islands-laven *Cetraria islandica* var hårt söndersparkad av renarna från Jämtland, som denna vinter betar på Hornslandet. Deltagarna började bli mätta på intryck och solen sänkte sig bakom skogen.

Citerad litteratur

- Andersson, Magnus och Niklasson, Mats, 2004. Rekordtall på Hornslandet – 757 år gammal. VÄX 2/04, sid. 25-31.
- Bartholin, Thomas; Delin, Anders; Englund, Åke och Wikars, Lars-Ove, 2003: Hur länge står död tallved i skogen? VÄX 1/03, sid. 26-31.

Den vilda hussvampens tama släkting finns också vild

Anders Delin

Den lilla värld vi rör oss i sätter gränserna för vårt tänkande. Det handlar dessutom inte bara om tänkande. Så långt har kultivering av naturen nått, att vissa arter i vår närhet är okända som vilda, även sådana som inte hör till tamdjuren eller kulturväxterna. Detta gällde till nyligen för den vilda hussvampens släkting den äkta hussvampen, som inte alls är tam utan i högsta grad fruktad för sin aggressivitet i byggnadsvirke.

Terminologin och filosofin är dansk. Den vilda hussvampen är den som på svenska heter timmergröppa *Serpula himantoides*, och den äkta hussvampen heter på svenska hussvamp *S. lacrimans*.

Till 1997 var hussvampen känd endast från sina förekomster i jordnära delar av trähus. Då hittades den i vilt tillstånd i Nakaranda-regionen i västra Himalaya,

odlades i cellkultur, och identifierades som samma art som den husbeboende.

Denna lilla historia leder till en möjliga intressant fråga: Kan den vilda hussvampen också förpassas till den bebyggda världen? Förhoppningsvis inte. Måtte åtminstone en del av dess substrat undgå att byggas in i hus och få ligga kvar som lågor i skogen.

Citerade källor

- http://www2.dmu.dk/1_Om_DMU/2_Tvaer-funk/3_fdc_bio/projekter/redlist/data.asp?ID=3887&gruppeID=87
- White, Nia A. et al. 1997. Isolation and environmental study of 'wild' *Serpula lacrimans* and *Serpula himantoides* from the Himalayan Forests. Mycological Research, 101: 580-584.

Vintertagging *Irpicodon pendulus* kräver gamla tallar 66 träd i Gävleborgs län provborrade

Anders Delin

Denna studie blev av därför att jag har råkat bosätta mig inom gångavstånd från vintertaggingen. Den finns rikligt på Västerhällan, bakom mitt hus i Järbo.

Vintertaggingen är en högt specialiserad svampart med ovanlig växtplats och livscykel. Den är centimeterstor och vit, växer på svaga eller döda tallar *Pinus sylvestris*, och visar sig främst under vinterhalvåret. Den sitter ofta högt uppe, på grenar eller på stammen, men kan även växa nära mark, på stam eller rot. Botanister, som har sin blick fäst på marken, förbiser den nog oftast, och ornitologer, som borde ha större chanser att upptäcka den, är oftare i öppna landskap än i skogen. Det har visat sig att vintertaggingen är betydligt vanligare än vad de registrerade fynden antyder – men också att den har mycket höga krav på livsmiljö.

Vintertaggingen är enligt Kotiranta 1993 påträffad i Sverige, Norge, Finland, Tyskland, Tjeckien, Österrike, Storbritannien, Polen, Frankrike, Ryssland och Kazakstan. I ArtDatabankens bok "Rödlistade svampar i Sverige, Artfakta" är de flesta uppgifterna från östra Svealand. Där redovisas inga fynd från Gästrikland, men ett från Hälsingland. Den är sällsynt och rödlistad. Den är klassad som hänsynskrävande (NT).

I ArtDatabankens databas över rödlistade svampar i Hälsingland och Gästrikland finns vintertaggingen rapporterad från Kårsberget i Torsåker, Lomsjön i

Årsunda, Österbergsmuren i Ovan-
sjö, Storberget i Forsa, Bromsvallsberget i
Hög och Hornslandet i Rogsta. Jag vet
att den också är funnen på Norrlandet vid
Gävle.

Handböckerna beskriver vintertaggingens livsmiljö kortfattat och motsägel-
sefullt, och man har svårt att med hjälp
av dem förstå vilka krav den har.

I herbarierna i Stockholm, Uppsala
och framför allt Oslo ger vissa etiketter
en information, som stämmer med vad
jag har funnit i denna studie, nämligen
att vintertaggingen växer på tallar som
är gamla, ofta försvagade, döende eller
döda.

Denna undersökning har tre avsikter:

-Att presentera många nya fynd av
vintertagging i Hälsingland och Gästrik-
land.

-Att förtydliga bilden av var och hur man
kan finna arten.

-Att presentera några observationer som
berör dess ekologi.

Metod

Jag redovisar här två studier som är kopp-
lade till varandra. Dels är det upprepade
observationer, ofta med fotografering,
under upp till nio år, på tre tallstammar
med vintertagging. Två av dessa är nära
mitt hem i Järbo och har observerats un-
der fem år, den tredje en dryg mil bort, i
Österbergsmurens naturreservat i Ovan-

sjö, och har observerats under nio år. Dels
är det en inventering inom ett större geo-
grafiskt område i norra Gästrikland och
södra Hälsingland under den ovanligt
varma och fuktiga perioden från 7 okt.
2006 till 24 mars 2007, då vintertaggingen
visade sig ovanligt rikligt.

Eftersom jag under det gångna decen-
niet sett vintertagging uteslutande på tal-
lar äldre än ca 150 år, eftersöktes frukt-
kroppar i områden med äldre tallskog.
Äldre tallskog finns i dessa trakter kvar
huvudsakligen på hållmarksimpediment.
I dessa gamla skogar, och på väg dit och
därifrån, granskades så många tallar som
möjligt, både yngre och äldre och mer
eller mindre livskraftiga. De flesta frukt-
kroppar av vintertagging upptäcktes utan
hjälpmedel, men några upptäcktes med
kikare. Artbestämningen fordrade i
många fall kikare.

Alla tallar med vintertagging
provborrades så nära mark som möjligt
och årsringarna räknades. Uppgifter om
tallens storlek, vitalitet, skador mm an-
tecknades. Svampens placering på trädet
beskrevs. I flera fall togs kollektorer av
fruktkroppen. Vid några tillfällen togs
även stycken av ved där svampen växte
för att undersöka om man kunde se dess
röta.

Det visade sig att tallarna med
vintertagging var gamla och under senare
decennier extremt långsamväxande. Räk-
ningen av årsringarna var möjlig endast
efter att borrhållarna hade torkats och
limmats fast på kartong och slipats med
sandpapper till grad 1000. I stereolupp
med 10-20 gångers förstoring var det se-
dan möjligt att i de flesta fall se årsringa-
rna tydligt, men i ett fall fick jag upp-

skatta tillväxten under de senaste 20 åren,
därför att årsringarna satt extremt tätt och
var otydliga.

Lokaler

Första gången jag träffade på vintertaggingen
var 19 okt. 1997 i Österbergsmurens naturreservat.
Det är en av de äldsta skogarna i Gästrikland,
på frisk till våt skogsmark med inslag av myr.
Där finns rikligt med tallar över 300 års ålder
och granar *Picea abies* över 200. Vintertaggingen
växte på en tämligen nyfallen tallåga, vars
utveckling jag sedan har följt.

Den 7 jan 2001 fann jag den på Västerhällan
i Järbo, det berg som ligger bakom vårt
hus och är ett av familjens mest besökta
strövområden. Där växer vintertaggingen i
den hållmarkstallskog som kläder bergets
högsta delar, vid koordinaterna enligt Rikets
Nät 67322 15426. Berget reser sig från åkermarken
på 75 meter över havet, upp till krönet
på 175 m.ö.h. Där finns tallar som är mer
än 305 år gamla.

Skogstillståndet på Västerhällarna
torde vara präglad av bergsbruket. Den
första stångjärnshammaren i Järbo upp-
fördes 1637, mer än två sekler efter att
Torsåker fick bergslagsprivilegier. År
1689 inspekterade bergmästaren en
nyuppförd hammare vid Jädraån och god-
kände dess verksamhet "i anseende till
traktens goda ymnighet på skog" (Järbing
1982). Det är rimligt att anta att större
avverkningar i Järboskogarna kom igång
under 1600-talet. Skogen på Västerhällarna
var lättåtkomlig för hyttor och ham-
rar vid Jädraån och torde ha varit bland
de tidigt utnyttjade.

Det nutida skogstillståndet på Västerhällarna kan stämma med en förmodad större avverkning under 1600-talet, då det mesta av både levande och dött virke kan ha tagits tillvara. Grov gammal död tallved saknas i dag inom området och de flesta av de tallar som vi kallar gamla (200-300 år) ser ut att ha möjlighet att leva ytterligare ett eller flera sekler. Under 1700-, 1800- och 1900-talen tycks utnyttjandet av skogen ha minskat, och tallar grodda för 300 och 200 år sedan är nu talrika. Området är klassat som nyckelbiotop.

Vintern 2006-2007, när vintertaggingen var väl utvecklad, sökte jag den i flera andra hållmarkstallskogar i norra Gästrikland och södra Hälsingland och fann den rikligt även i Hohällans naturreservat NV om Storvik, 67206 15354, på Gullsjöberget NV om Järbo, 67340 15391, på Häbberg i Ockelbo, 67615 15494, på Skalberg i Lingbo, 67722 15458, på Mörtsjöberget i Skog, 67849 15589 och sparsamt på Kölberg i Hanebo, 67860 15453. Däremot lyckades jag inte finna vintertaggingen på Storberget nära Kalvs fåbodar i Järbo, på Sagberg i Skog, eller på Molnberget i Hanebo. Alla dessa skogar tycks ha en liknande historia som den på Västerhällan. Ingen är orörd av skogsbruk. Inte på något ställe har skogen urskogskaraktär med rikliga mängder av stående och liggande grov död tallved. Däremot har det gått lång tid sedan avverkningar berörde områdena, och tallskogen på alla lokalerna är mycket äldre än i produktionstallskogarna i omgivningen, med riklig förekomst av omkring 250 år gamla tallar, på Hohällan och Mörtsjöberget även 350-åriga.

Resultat

Artkännemärken

Under studiens gång lärde jag mig mer om hur man kan hitta och identifiera vintertaggingen och var och när dess fruktkroppar kan uppträda.

Vintertaggingen saknar närstående släktingar och är lätt att känna igen i fält. I de fall då man har fruktkroppen inom räckhåll råder ingen tvekan. Svårare blir det när den sitter högt upp. Med kikare är den dock även där identifierbar om den är välutvecklad. På stort avstånd kan vissa lavar vara så ljusa att de fångar blicken, men med kikare brukar misstaget avslöjas. Snö och frost på stam och grenar förvillar och gör det svårare att upptäcka vintertaggingen. Även sol som ger skarpa skillnader mellan belysta och skuggiga partier är till nackdel. Ett snötäcke på marken belyser fruktkroppar på undersidan av grenar så att de framträder bättre. Allra lättast att se arten är det alltså när det är mulet, grenarna är snöfria men marken är snötäckt.

Fruktkroppen är som ung kritvit. I de allra första stadierna, då svampen kom-

På undersidan av en gren bildar flera fruktkroppar ett större sammanhängande hymenium. Foto: Anders Delin

mer fram som oformliga vita mycelhopar, kan den möjligen förväxlas med mycel av violticken *Trichaptum abietinum*, violtagging *T. fusco-violaceum*, blodticken *Gloeoporus taxicola* eller någon annan tallevande svamp, som också har vitt mycel. Så snart som hymenium börjar utvecklas är vintertaggingen omiss-

Nya fruktkroppar växer fram mellan de gamla. Foto: Anders Delin

kännlig: En tunn, mjuk, kritvit, kupig hatt, kommande från en smal bas, snart med oregelbundet formade, vanligen tillplattade taggar, som också kan beskrivas som avbrutna och oregelbundet sittande lameller. Fruktkropparna kan kännas igen när de är bara ca 4 mm stora. De växer i gynnsamma fall till 2 cm storlek och sitter ofta i klungor, som i sin helhet kan bli åtminstone 5 cm stora. När de utvecklas på en vertikal yta kan många hattar sitta över varandra i

klungan. När de utvecklas på undersidan av en gren blir det i stället som ett enda sammanhängande taggigt hymenium. Som äldre blir fruktkropparna på de centrala delarna av översidan vanligen ljus gulbruna, men i periferin fortfarande kritvita. Efter sitt aktiva liv kan de sitta kvar som skrupna ljusgråa och förmodligen döda samlingar, ibland till nästa säsong, då nya fruktkroppar kan växa fram bland de döda.

Det är möjligt att även veden som vintertaggingen växer i kan ha artspecifika kännetecken, bl.a. genom sin lukt, se nedan.

Borrningarna

Trädens ålder undersöktes genom provborrning nära marknivån. En tall med talltickor *Phellinus pini* hade ringröta, som emellertid lämnade större delen av veden intakt. Elva andra hade omfattande central röta av okänd anledning. En hade omfattande central röta på grund av grovtickeangrepp *Phaeolus schweinitzii*. Övriga tallar var kärnfriska. De döda tallarna var gråa i splinten, antagligen till följd av angrepp av "blånadssvampar". På vissa av dem var rötan där så långt gången att yttre skikt missades.

Den angivna åldern är de räknade årsringarna. Märgen träffades i de flesta fall inte, men antalet missade årsringar nära centrum torde inte vara mer än ca 20. På grund av missade ringar nära centrum är åldern alltså i dessa fall ett minimivärde, i tabellen uttryckt med ett >-tecken. I de fall då det fanns en så omfattande central röta, att bara en mindre del av de från början existerande årsringarna kunde ses och räknas, blev åldersbestämningen ändå mer osäker. Dessa

Beteckning	Diam	Höjd	Lev/ död	Törsk	Topp -brott	Ålder	Tillväxt 50 år	Kommentar
Västerhällan 1	33 cm	11 m	Vital	Topp	Nej	>180	32 mm	Tallticken
Västerhällan 2	30	9	Vital	Nej	Nej	>195	18	Stamhål. Irp. vid stamhål och på grenar
Västerhällan 3	28	10	Svag	Gren	Nej	305	5	Stamskada. Irp. vid stamskada och på grenar
Västerhällan 4	24	9	Vital	Nej	Nej	320	14	Irp. på gren
Västerhällan 5	22	11	Död	Nej	Nej	180	14	Irp. på stam
Västerhällan 6	17	10	Vital	Nej	Nej	150	8	Irp. på gren
Västerhällan 7	15	8	Nyrdöd	Nej	Nej	220	5	
Västerhällan 8	15	4	Vital	Nej	Trol.	>160	7	Tallticken på gren. Irp. vid stamhål och på gren
Västerhällan 9	13	5	Vital	Topp	Nej	260	7	Irp. rikligt på grenar
Västerhällan 13	18	7	Vital	Gren	Ja	250	12	Irp. på stam och grenar
Västerhällan 9	9	6	Vital	Nej	Stort	160	7	Liten barrmassa. Irp. på stammen, nära stambrott
Västerhällan 15	26	5	Svag	Nej	Trol.	>250	7	Irp. på två grenar
Västerhällan 16	22	10	Vital	Nej	Stort	>200	18	Irp. på en gren
Västerhällan 17	22	12	Vital	Nej	Nej	180	15	Irp. på en gren
Västerhällan 18	25	14	Vital	Gren	Nej	280	30	Irp. på en gren
Västerhällan 19	25	11	Vital	Nej	Nej	200	15	Irp. på gren
Västerhällan 20	35	14	Vital	Nej	Nej	170	30	Irp. på gren
Västerhällan 21	25	12	Vital	Topp	Nej	>210	12	Central röta. Irp. på stammen, intill törskate
Västerhällan 22	15	5	Vital	Gren	Nej	170	7	Liten barrmassa. Irp. på gren
Hohällan 1	28	9	Döende	Nej	Nej	300	20	Irp. rikligt på stam nära törskate
Hohällan 2	45	16	Vital	Nej	Nej	>205	26	Irp på stamskada
Hohällan 3	22	10	Död	Nej	Nej	270	6	All bark kvar. Irp. på gren
Hohällan 4	18	8	Vital	Nej	Ja	>155	14	Central röta. Irp. på gren
Hohällan 5	20	7	Vital	Nej	Nej	323	10	Liten barrmassa. Irp. på gren
Hohällan 6	34	13	Vital	Nej	Nej	320	21	Irp. på gren
Hohällan 7	35	12	Svag	Nej	Nej	>280	8	Central röta. Irp. på gren
Hohällan 8	20	12	Svag	Nej	Nej	322	6	Mycket liten krona. Irp. i kanten av stamskada
Hohällan 9	22	9	Död	Nej	Nej	>160	24	5 % av bark kvar. Irp på stam
Hohällan 10	32	13	Vital	Gren	Nej	320	37	Irp. på gren
Hohällan 11	30	10	Död	Nej	Nej	>310	12	50 % av bark kvar. Irp. rikligt på stammen
Hohällan 12	34	12	Vital	?	Nej	>320	17	Irp på gren
Hohällan 13	25	9	Död	Nej	Ja	>275	6	25 % av bark kvar. Irp. på stammen
Österbergsmur.			Låga			>200	75	Irp. på stam och grenar
Gullsjöberget 2	16	---	Låga	---	Nej	240	12	5 % av bark kvar. Irp. på gren
Gullsjöberget 3	20	---	Död	Topp	---	>160	13	Central röta. 25 % av bark kvar. Irp. på stammen
Gullsjöberget 4	20	---	Vital	Topp	---	230	19	Irp. på stammen
Häbborg 1	22	5	Nyrdöd	Nej	Nej	250	7	All bark kvar. Irp. på stam och grenar
Häbborg 2	30	8	Vital	Nej	Nej	260	15	Irp. på grenar
Häbborg 3	30	11	Vital	Topp	Nej	270	13	Irp. på törskateskadad gren
Häbborg 4	19	10	Vital	Nej	Ja	255	17	Irp. på gren
Häbborg 5	24	5	Svag	Nej	Trol.	280	20	Irp. på grenar
Häbborg 6	35	14	Vital	Nej	Ja	240	11	Irp. på grenar, nära toppbrottet
Häbborg 7	35	7	Svag	Topp	Ja	>260	13	Irp. på stam o gren vid törskate
Häbborg 8	18	4	Död	Nej	Trol.	---	---	Central röta. Irp. på grenar
Skalberg 1	22	5	Vital	Nej	Nej	>210	14	Central röta. Irp. på stammen
Skalberg 2	20	7	Död	Nej	Ja	220	7	5 % av bark kvar. Irp. på stammen nära toppbrottet
Skalberg 3	25	5	Vital	Nej	Nej	>120	15	Central röta. Irp på gren
Skalberg 4	25	10	Vital	Topp	Nej	300	20	Irp. i invallning vid törskate
Skalberg 5	25	7	Vital	Nej	Nej	>180	19	Irp. på gren
Skalberg 6	23	8	Vital	Gren	Nej	>180	12	Central röta. Irp. på grenar
Skalberg 7	38	8	Vital	Gren	Nej	>250	17	Ringröta. Irp. på grenar
Skalberg 8	28	10	Död	Topp	Nej	>250	26	90 % av bark kvar. Irp. på gren nära törskate
Skalberg 9	24	7	Död	Trol.	Nej	>240	12	50 % av bark kvar. Irp. på gren
Skalberg 10	30	11	Vital	Nej	Nej	300	20	Irp. på gren
Skalberg 11	10	3	Död	Nej	Nej	>170	7	Tallticken. Irp. på gren
Mörtsjöberget 1	25	6	Nyrdöd	Topp	Nej	>120	---	Grovticka. Central röta. All bark kvar. Irp. på stam, gren o rot
Mörtsjöberget 2	35	12	Vital	Nej	Nej	>330	9	Stamskada. Irp. i dess kant
Mörtsjöberget 3	25	10	Vital	Nej	Nej	>355	12	Irp. på grenar
Mörtsjöberget 4	22	10	Död	Nej	Nej	>390	10	5 % av bark kvar. Irp. på grenar
Mörtsjöberget 5	40	12	Nyrdöd	Nej	Nej	>305	12	95 % av bark kvar. Irp. på stam o grenar
Mörtsjöberget 6	22	---	Nyrdöd	Nej	Ja	>300	8	All bark kvar. Irp. på stam o grenar
Mörtsjöberget 7	15	4	Vital	Nej	Nej	>220	17	Stamskador. Irp. på stam o grenar
Mörtsjöberget 8	30	10	Döende	Topp	Nej	>355	16	95 % av bark kvar. Irp. på stam o grenar, nära törskate
Mörtsjöberget 9	20	---	Svag	Topp	?	>270	6	Liten barrmassa. Irp. på stam o grenar, nära törskate
Kölborg 1	35	7	Vital	Topp	Nej	>190	14	Centr. röta. Irp. på gren vid törskate
Kölborg 2	35	7	Vital	Gren	Nej	>230	21	Centr. röta. Irp. på gren vid törskate
Medel (ej rötade)						251		
						(n=51)		

tallars storlek, form och övriga utseende antyder att deras ålder är i samma storleksordning som de tallar som kunde ålderbestämmas mer exakt.

De undersökta tallarnas egenskaper

Tabellen på föregående sidor redovisar alla tallar som jag försökte provborra. I tabellens kolumner anges följande variabler: Tallens växtplats och nummer inom växtplatsen, dess diameter (på bark) i cm, dess ungefärliga höjd i meter, dess vitalitet, om den hade spår av tidigare törskateangrepp *Cronartium flaccidum* på stam eller grenar, om den hade spår av tidigare stambrott, dess ålder, dess tillväxt under de senaste 50 åren, samt kommentarer angående röta och var på trädet vintertaggingen (Irp.) satt.

Det mest anmärkningsvärda resultatet är att de tallar som vintertaggingen växte på alla var gamla. Den yngsta var mer än 120 år. Medelåldern för dem som kunde åldersbestämmas med lite större säkerhet (ingen central röta) var mer än 263 år. Däremot var tallarna inte stora. De hade vuxit på mark med låg bonitet och inte nått över 16 meters höjd. Grovleken varierade kraftigt, från 9 till 45 cm. Att de levte under knappa förhållanden visades extra tydligt av den obetydliga tillväxten under de senaste 50 åren, bara 15 mm ökning av radien i genomsnitt. Många trädskador hade ökat bara 5-7 mm under 50 år.

Vintertaggingens tallar hade spår efter skador i större utsträckning än andra tallar. Vanligast var törskate, på stam eller grenar. Vanliga var även spår efter stambrott, som ägt rum för mycket lång tid sedan. Även gamla stamskador, t.ex. efter fallna granträd, förekom oftare på

vintertaggingtallarna än på andra tallar.

Många tallar med vintertagging hade nedsatt vitalitet. Fem hade liten barrmassa. Sju bedömdes som svaga. Två var döende. Fem var nyligen döda. Tolv var döda, med 5 – 100 % av barken kvar. Tio av de döda träden stod upp, ett låg med stammen en meter över mark och ett låg på mark. Endast 35 av de 66 träd som jag undersökte såg vitala ut. Även bland dessa 35 var det dock många som hade skador: Två hade tallticka, fem hade stamskador av oklart ursprung, fjorton hade törskateangrepp och sju hade spår av toppbrott. Endast sju av tallarna såg oskadade ut. Rikligast har vintertaggingen påträffats på stammar och grenar på döende tallar, med endast ett fåtal barr kvar, eller på nyligen döda, med fortfarande till stor del kvarsittande bark.

Fruktkropparna kommer ofta fram på eller i närheten av döda partier på stam eller grenar, ibland på flera olika ställen på stam och/eller grenar, men ofta på bara en enda gren, och då vanligen en 5 – 15 cm grov gren. De sitter ofta i kronans nedre del. Fruktkropparna kan tränga ut genom kvarsittande tunn bark, men kan också sitta på död ved eller i gränsen mellan kvarsittande bark och död ved. I ett fall fanns fruktkroppar inte bara i kronan utan även på en rot i markytan. Jag har inte hittat vintertaggingen på lösa döda grenar på mark, inte heller på avverkningsrester. Den har inte heller visat sig på något annat trädslag.

Vintertaggingens fruktkroppar sitter både på naken grå ved och på bark. Om det finns en skada där naken ved gränsar till bark kommer de ofta fram i närheten

av denna gräns. Ofta växer den i kanten av ett hål eller en stump efter en avbruten gren, nära ett gammalt toppbrott, på invallningen av en större stamskada

Foto: Anders Delin

(avfläkt bark) eller nära en törskateskada. I de fall då svampen växer på en stående tämligen nydöd stam kommer den rikligast just i kanten av de kvarsittande döda barkpartierna. När den växer på en död gren kan den växa både närmare stammen och långt ut. Vintertaggingen kan också växa på en liggande stam, under ungefär det första decenniet efter tallens fall, medan det fortfarande finns en del bark kvar.

Vintertaggingen tycks ha en alldeles speciell förkärlek för törskateskadade toppar och grenar. Törskatesvamp infekterar innerbarken, som dör inom ett begränsat område. Infektionen sprider sig ofta sakta och kan till sist omfatta barken runt stammens eller grenens hela omkrets, vilket leder till att den del av trädet som är ovan (distalt

om) skadan dör. Om infektionen sitter på stammen i kronan, vilket är vanligt, dör de grenar som är ovanför, medan grenarna nedanför angreppet tillväxer kompensatoriskt och småningom bildar en eller flera nya toppar. Den döda delen av kronan tappar grenarna, medan stammen blir kvar som en kådindränkt spets (skate). Skaten är vanligen mörkgrå. Gränsen mot levande bark är ofta sned. Törskaten kan även angripa grövre grenar, som då kan gå samma öde till mötes, fast slutresultatet blir mindre iögonfallande.

Även nära gamla toppbrott ser man ofta fruktkroppar av vintertagging. Toppbrott inträffar på grund av stor snölast på relativt unga träd, ungefär mellan 20 och 60 år. Ibland inträffar brottet i kronan, så att levande grenar blir kvar och kan utvecklas till en ny topp (undantagsvis två). Spåren av detta förlopp brukar tydligt kunna ses under trädets hela fortsatta livstid.

I en törskate är veden kåddränk. På bark eller ved nedom en törskate ser man ofta kåda på ytan. På detta kåddränkta parti sitter vintertaggingens fruktkroppar ofta. Jag har också sett den komma fram genom ett centimetertjockt lager av kåda blandad med bark- och vedrester i kanten av ett övervallande stamsår.

I denna studie växte vintertaggingen på döda tallstammar i 17 fall. Med stöd av hur mycket av barken som sitter kvar, kan man gissa att trädet har dött ett eller ett par decennier före observationen av vintertagging. En av dessa stammar (Österbergsmuren) låg ner när jag fann den och har sedan följts i nio år, varunder vintertaggingen de flesta år har bildat fruktkroppar. Under de två senaste åren

har inga fruktkroppar setts. En annan (på Västerhällan) hade stått död i flera år när jag först fann arten på den år 2001. Nya fruktkroppar har visat sig på den varje år, i minskande omfattning, men hösten 2006, som var gynnsam för arten, åter lite rikligare. Man får intrycket att vintertaggingen visserligen kan växa på döda tallar, men bara under en begränsad tid, sannolikt i storleksordningen ett par decennier.

På de tallar där vintertaggingen växer är splintveden tunn. Kärnveden börjar ett fåtal cm under gränsen mellan bark och ved. På grova grenar kan splintveden vara ändå tunnare. Att fruktkropparna kommer fram genom kvarsittande bark eller i gränsen mellan bark och ved behöver inte betyda att mycelet är ytligt. I ett fall (Hohällan 9) växte fruktkropparna i ett hål genom splintveden in till kärnan, och hade där sitt ursprung i kärnveden, som detta till trots inte visade något makroskopiskt tydligt tecken på svampangrepp.

Jag har vid några tillfällen försökt att se vintertaggingens röta i veden under fruktkropparna. Dels har jag med såg skivat upp en 7 cm grov gren med mycket vintertagging, dels har jag täljt under fruktkropparna i vedens längsriktning i två andra grenar. Det var svårt att se gränsen mellan påverkad och opåverkad ved. Veden var normalhård och hade normala färger, men varit en aning flammig. Man kunde se skikt med något varierande gulbruna färger. Det har inte syns någon "Weissfaule" (vittröta), som anges av Krieglsteiner 2000.

Den av vintertagging angripna veden luktar annorlunda är frisk ved. Den friska veden har en stark tallterpentinlukter. Den angripna veden har en likaså ganska stark lukt, som kanske kan beskrivas som en

blandning av terpentin och vanilj. Jag har bett två andra personer lukta på denna ved. Ingen tyckte det luktade som terpentin eller kåda. Den ena sade att det luktade "kemiskt", den andra att det luktade annorlunda. Att beskriva lukter är alltid svårt.

Årstid och väder

På Västerhällan har jag sedan vårvintern 2001 sett vintertaggingen många gånger. Vintrarna 2000-2001, 2004-2005 och 2006-2007 fanns det mycket av arten, övriga vintrar har den vid eftersökning varit sämre utvecklad och svårare eller omöjlig att återfinna.

Vintertaggingen har setts under vinterhalvåret, oktober-april. Under resten av året har den antingen varit osynlig eller suttit kvar som skruppna ljusgråa rester av fruktkroppar. Upprepade observationer har visat att fruktkropparna har suttit kvar till synes oskadade efter hård frost.

De flesta åren sedan 2001 har vintertaggingens fruktkroppar först observerats i oktober eller november. Efter nyår har de inte vuxit mer, utan skruppnat och mörknat. Ett undantag var våren 2001, då vackra fruktkroppar sågs 14 april. Jag har inte funnit någon klimatisk förklaring till detta. Man kunde t.ex. tänka sig att en ovanligt torr höst skulle kunna hejda utveckling av fruktkroppar, men hösten 2000 var inte torr.

För att undersöka om fruktkropparna kan fortsätta att växa efter hård frost, fotograferade jag en klunga av fruktkroppar, som växte i brösthöjd, upprepade gånger mellan 13 oktober 2006 och 16 januari 2007 och relaterade fruktkropparnas förändring till det rådande vädret. Det var tydligt att fruktkroppar-

Vintertagging den 2 januari
Foto: Anders Delin

Vintertagging den 16 januari
Foto: Anders Delin.

na växte under hela denna tid. Under den senare delen av perioden var det framför allt taggarna som växte. De förlängdes kraftigt. Denna vinter var visserligen ovanligt mild, med långa perioder med plusgrader ända in i mitten av januari, och barmark ända till dess, men det var också minusgrader vid många tillfällen, t.ex. första veckan i november, med temperatur ner till minus sju grader, och sista veckan i december, med några minusgrader och tjälning av jorden. Vintertaggingen sågs alltså tillväxa ända fram till den 16 januari, men efter mitten av januari var temperaturen mellan minus sju och minus femton grader, och den 1 februari hade ingen ytterligare tillväxt ägt rum, utan fruktkropparna såg i stället något skruppna och gulgråaktiga ut. Den 29 mars 2007 hade de skruppnat och grånat ytterligare, trots en fortsatt mild vinter.

Diskussion

Utbredning

De fynd jag har gjort innebär en ganska väsentlig ökning av artens kända utbredning. Under arbetets gång har jag fått veta att vintertaggingen finns även på f.d. exercisfältet i Mohed i Söderhamns kommun (Pallin 2007). På Hornslandet har den setts på flera tallar. De har alla varit över 300 år gamla, den äldsta ca 600 år (Andersson 2007).

Ålder

Det viktigaste resultatet av denna studie är vintertaggingens koppling till gamla träd. De lokaler där jag har studerat den är naturskogsliknande, med alla åldrar

företrädda upp till nära 400 år. Vintertaggingen har hittats bara på träd mellan över 120 och över 390 års ålder. Medelåldern på vintertaggingens träd är över 263 år. Den har inte visat sig på de yngre träd, som det på dessa lokaler också är gott om.

Ett problem med en undersökning av denna typ är urvalet av lokaler och av träd att leta efter vintertagging på. Hur kan man veta att vintertaggingen inte växer även i yngre tallskog eller på yngre tallar? Om det vore så att den växte även på yngre träd, borde den göra det särskilt ofta på yngre träd i de gamla skogar där det är gott om vintertagging. I dessa gamla skogar har jag granskat yngre träd lika väl som äldre, men inte funnit den på de yngre.

Vintertaggingen söktes i denna studie i hållmarkstallskog, eftersom tidigare erfarenheter visade att detta var en typ av skog som arten kunde hittas i. Även om man hade letat efter arten mer förutsättningslöst är det troligt att resultatet skulle ha blivit likartat, eftersom studien tydligt visar att vintertaggingen föredrar gamla tallar och sådana är sällsynta på andra ställen. Enda alternativa skogstyp att söka arten i är sannolikt myrallskog, men i sådana finns gamla tallar i dessa trakter mindre rikligt. Man får ett intryck att arten föredrar ljusa, soliga lägen, men det kan också vara så att den är indifferent i det avseendet, men att alla gamla tallar i hållmarkstallskog står glest.

På och i de gamla tallar där vintertaggingen växer finns också flera andra arter som är knutna till gammal tall. I flera fall har jag sett grynig blåslav *Hypogymnia farinacea* på bark eller ved. Tallticka sågs

på två av de undersökta träden, och röta, som kan ha förorsakats av denna art i ytterligare några. I ett fall fanns färsk fruktkroppar av grovticka på rötterna till en tall med vintertagging, och stammen hade nedtill stor central röta.

Klibbticka *Fomitopsis pinicola* är visserligen mycket vanligare på gran, men angriper och dödar snabbt även tallar, både yngre och äldre, och kan leva även några år efter trädets död. Den växer genom både splint och kärna. Jag har inte sett vintertagging på tall angripen av klibbticka, vilket troligen förklaras av att det snabba dödsförloppet i en klibbtickangripen tall inte passar vintertaggingen, som tycks föredra att leva länge i en försvagad tall.

Olika svampar lever på tall i delvis olika faser av trädets liv och nedbrytning. Törskatesvampen angriper både unga och gamla tallar och efterlämnar död ved inom en del av kronan eller en gren. Någon gång angriper den nedom alla levande grenar, och om den lyckas kringränna hela stammen dör då tallen. Talltickan växer i levande tallar under flera hundra år och det är tveksamt om den kan döda sin värd. Fruktkroppar brukar inte ses förrän trädet är ca 150 år gammalt. Den kan fortsätta att bilda nya hymenier även några år efter att tallen har dött. Vintertaggingen kan bilda fruktkroppar samtidigt med talltickan, på samma träd. Blödskind *Stereum sanguinolentum* och dess följeslagare broskboll *Tremella encephala* tycks komma på den döende eller nydöda tallen, och kan växa där samtidigt med vintertagging. Violtickan (och förmodligen dess nära släkting violtaggingen)

kommer på nyligen död ved. Även den kan förekomma samtidigt med vintertagging på en död stam.

Svaghetsparasit

I litteraturen anges på flera ställen att vintertaggingen är en svaghetsparasit. Detta bestyrks av mina observationer. De ger emellertid ingen information om på vilket sätt den interagerar med sin värd. Etablerar den sig bara på delar av en tall som har nedsatt vitalitet eller sätter den ned vitaliteten på de ställen där den angriper? Den växer gärna i närheten av toppeller grenbrott eller i närheten av törskateskador, men fruktkropparna visar sig där så lång tid efter skadan att tidpunkten när infektionen ägde rum och tillväxtförloppet därefter är höljda i dunkel. Det faktum att vintertaggingen oftast finns på en enda gren i de fall den växer på en vital tall, men dyker upp på många ställen på stam och grenar på nyligen döda tallar, pekar på att en vitalitetsnedsättning är en viktig förutsättning för dess utveckling.

Vintertaggingen kan på en och samma stam finnas på flera ställen som är skilda av intakt bark, t.ex. i kontakten mellan död ved och frisk bark i sår efter grenar. Frågan är om fruktkropparna i sådana fall kommer från skilda mycel, till följd av separata infektioner, eller om mycelet finns även under den till synes friska barken och är gemensamt för alla fruktkropparna.

Ett stöd för uppfattningen att vintertaggingen är en svaghetsparasit är den minimala tillväxt under de senaste 50 åren, som har visat sig i borrhöjningarna. Åtskilliga av tallarna har haft en radietillväxt på bara 0,1 mm per år. Medelvärdet är 0,3 mm per år.

Vintertaggingens nisch

Vintertaggingens ekologiska nisch tycks vara relativt smal. Den lever bara på gammal tall, och bara på tallved som har nedsatt vitalitet, både före och efter döden. Därutöver vet vi mycket lite.

Några spekulationer må vara tillåtna. Vintertaggingen skyr uppenbarligen inte kåda och kärnved. Den växer gärna på kåddränkt ved intill en törskate. Gynnas den av hög kådhalt i veden? Den ved, som torde vara växtplatsen för dess mycel, är föga påverkad av svampen. Det mest påtagliga är den ändrade lukten. Någon komponent i kådan tycks påverkas av svampen. Vintertaggingen tycks sluta att bilda fruktkroppar redan på ett mycket tidigt stadium efter tallens död (dock bara två observationer). Vilken/vilka av det nydöda trädets egenskaper är den beroende av?

Det är ju ingen nyhet att vintertaggingen påträffas under vinterhalvåret. Kanske det är mindre känt att den kan fortsätta att växa även efter perioder med temperatur kring minus sju grader, men det klarar även andra svampar.

John Eriksson skriver (1976): "It is rather strange that a species which develops its fruit bodies under humid conditions is restricted to the drier parts of Scandinavia". Nu vet vi att den har en vidare utbredning, till även fuktigare delar av Sverige, men frågan kvarstår varför den har adapterat sig till en så krävande årstid som vintern.

Kanske är detta dess enda möjlighet i sitt habitat, stående död tallved i en starkt ljusexponerad och torr miljö. Det är sannolikt att denna ved inte har tillräcklig vattenhalt under sommaren för

tillväxt av svampvävnad. Jag gissar att arten har anpassat sig till att klara även hård frost för att i gengäld kunna utnyttja höstens och vinterns fuktigare klimat för tillväxt av mycel och utveckling av fruktkroppar.

Hotsituation

Även om det nu har visat sig vara möjligt att finna ganska många nya vintertaggingträd på några lokaler i Gävleborgs län tycker jag att arten förtjänar beteckningen sällsynt och uppfyller kraven på att vara rödlistad. Det är rimligt att tro att den i urskog på ordinär skogsmark har varit vanligare, och att den har minskat kraftigt och fortsätter att minska i takt med avverkningen av de gamla och skadade tallarna. De flesta som finns kvar står på hållmarker. Visserligen är tallarna på hållmarksimpediment nummer i allmänhet undantagna från avverkning, men på ordinär skogsmark sänks trädåldrarna kontinuerligt, vilket minskar vintertaggingens möjligheter att kvarleva. Dess förekomster i hållmarkstallskogarna kan vara dess sista tillflyktsorter.

En parallell till vintertaggingens öde efter de stora gammelskogsavverkningarna kan vara varglavens *Letharia vulpina*. Den förekommer nu mest på myrar, där den har sin sista reträttplats på urgamla talltorrakor med fårad kärnved. Den har tidigare förekommit även i urskogen, på de grova och höga talltorrakor som fanns rikligt där.

Sammanfattningsvis är vintertaggingen en intressant, vacker och värdefull art. Den indikerar och representerar det svenska skogslandskapets mest centrala företeelse – urgammal tallskog. Den är vacker som en vinterande och ger liv åt en vintertid annars ganska artfattig miljö. Den får botanisten att lyfta blicken mot det som jag tycker är Sveriges vackraste växt, den gamla tallen. Den är tyst, men när jag ser den kan jag höra flöjtande tallbitar, som flera gånger dök upp i vintertaggingsskogen.

Citerade källor

- Andersson, Magnus. 2007. Brev.
 Eriksson, John & Ryvarden, Leif. 1976. The Corticiaceae of North Europe. Sid. 741-744. Oslo.
 Järbing, Joel & Dagermalm, Sven. 1982. Bergsmanstiden – hytta och hamrar. I "Järbo i Gästrikebygd", Järbo Hembygdsförening, sid. 71-86.
 Kotiranta, Heikki & Saarenoksa, Reima. 1993. Rare Finnish Aphyllophorales plus two new combinations in Efibula. Ann. Bot. Fennici 30:211-249.
 Krieglsteiner, German J. 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs. Band 1, p. 248.
 Larsson, Karl-Henrik (red.). 1997. Rödlistade svampar i Sverige – Artfakta. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
 Pallin, Alf. 2007. Brev.

Korta rapporter

Hårklomossa *Dichelyma capillaceum*, krissla *Inula salicina* och rödtoppa *Odontites vulgaris* i Österfärnebo

24 augusti 2006 på Mattön, Västerön intill Åsbyån hittade jag hårklomossa på stambas av gråvide i en tätare strandnära salixdunge, delvis i vatten, vid 6683593 1558951. Krisslan fanns på ett 10-tal meters sträcka med ett flertal plantor på Mattön, Västerön, vid Fräningen samma datum vid 6683375 1558968. Den fanns vid en skyddad vik av Dalälven med delvis blockig öppen och exponerad strandzonskant mot äldre blandskog. Det är i ett forsområde med fuktigare lokalklimat. Rödtoppan på Mattön, Åsbyvallen sågs också den 24 augusti 2006 i ett litet antal på ett igenväxande gårdstun.

Bo Norell

Hårklomossa *Dichelyma capillaceum* och läderlappslav *Collema nigrescens* i Ockelbo

Gästgivarens östra strand i Ockelbo besöktes 28 september 2006 och då påträffades hårklomossa på gråvidesocklar med lite grövre stambaser, i ett tätt salixbestånd som står delvis i vatten längs sjöstranden, vid 6751312 1553103. Lite längre söderut utmed stranden sågs läderlappslav med en bålta på ca 3 kvadratdecimeter på en aspstambas med 50 cm diameter i en gles lövstrandskog, vid 6750984 1553099.

Bo Norell

Grynig gelélav *Collema subflaccidum*, stiftgelélav *C. furfuraceum*, läderlappslav *C. nigrescens* och skinnlav *Lepetogium saturnium* i Gävle

14 januari 2006, mellan Bläcktärnsjön och Sävasjöns Naturreservat påträffades dessa arter, som sitter som mindre båltytor, men välmående, på grova exponerade aspstammar, minst 5 träd, på ett hygge mellan koordinaterna 6716664 1581458 och 6716854 1581395. Ett flertal spridda grövre aspar är kvarlämnade på det lövslyigenväxande, svagt kuperade hygget. Hög luftfuktighet.

Bo Norell

Nattskatta *Solanum nigrum* i Gävle

5 december 2006 observerade jag 4 buskar som var både i blom och knopp i korsningen mellan Brynäsgratan och Kaserngatan i Gävle, vid 6729041 1574971. Nattskattan kom troligen från en fröbank i nyutlagd jord för gräsmatteförbättring.

Bo Norell

Bolmört *Hyoscyamus niger* i Gävle

Tio småvuxna ex. som blommat under hösten sågs 4 december 2006 i Gävle nära korsningen Brunnsgatan – Gustavgatan, utmed Brunnsgatan. Jorden var omrörd av gatuarbeten. År 2001 såg Peter Ståhl bolmört här vid Brunnsgatan 31-35. Bra att den har hållit sig kvar i området, den är inte vanligt förekommande.

Bo Norell

Hirs *Panicum miliaceum* i Gävle

Den 5 september 2005 fanns tre plantor på Brynäs vid 6728656 1574365, på sandig mark vid f.d. lekplats, där lekmaterial tagits bort och sandytan blivit omrörd. De var ej kvar år 2006.

Bo Norell

Raklosta *Bromopsis erecta* i Gävle

27 maj 2002 upptäcktes raklosta längs Kaserngatan på Brynäs i en trottoarhäck som var tämligen gles, vid 6729065 1574843. Den har setts årligen sedan 2002, senast 2006, inom 83 m sträcka.

Bo Norell

Dvärghedlav *Cetraria odontella* i Järbo

På Västerhällarna, skogen och berget bakom vårt hus, finns några klapperstensfält med enstaka tallar och granar. I kanten av ett sådant, där skogen tätar, fann jag den 2 jan. 2007 denna art växande på block mellan 673231 154246 och 673238 154238. Artbestämningen har bekräftats av Anders Nordin.

Anders Delin

Raggtaggsvamp *Hydnellum mirabile* i Skog

Skidtjärnsberget i Skog har gammelskog som länge varit känd, men inte förrän detta år fått skydd. Under den exkursion den 10 sept. 2006 som anordnades dit av skogsgruppen i Naturskyddsföreningen i Gävleborgs län, hittades mängder av intressanta svampar, sällsyntast av alla raggtaggsvamp, som Inge Larsson fick ögonen på och som Anita Blom kände igen. Det finns troligen endast ett tidigare fynd av arten i Hälsingland. Den är klassad som EN, starkt hotad, i rödlistan. Artbestämningen har bekräftats av Sven-gunnar Ryman.

Anders Delin

***Caliciopsis calicioides* på tre nya ställen**

Jag skrev om denna märkligt flaskformade pyrenomycet i VÄX 3/05, sid. 36-37, med anledning av ett fynd i Trönö. Den hade tidigare setts bara en gång i länet, i Enånger. Sedan dess har den påträffats på ytterligare fyra lokaler i länet, varje gång på gamla aspar med mycket grov bark, djupt inne i barkens fåror.

De nya lokalerna är:

1. Hamrånge, Skärjåskogens naturreservat, på fyra grova aspstammar vid 677045 156812, den 21 maj 2006 Magnus Andersson. 2. Enånger, Storåsen, på en 75 cm grov asp vid 682230 155628, den 4 juli 2006 Anders Delin. 3. Skog, Skidtjärnsberget, på ett tiotal aspar med mycket grovt fårad bark i kanten av ett hygge vid 677263 155780 - 677274 155758, den 10 sept. 2006 Anders Delin, Gunnar Nyström.

Alla de nya lokalerna är i reservat eller skog som har mycket höga naturvärden.

Skålporing *Porotheleum fimbriatum* = *Stromatoscypha fimbriata* i Ovensjö

Detta utseendemässiga mellanting mellan en ticka och en skålsvamp fann jag i Långängarnas naturreservat, dels under en björklåga den 15 maj 2006, dels under en sälglåga den 8 sept. 2006, bägge vid 672090 154772.

Anders Delin

Fagerhätta *Mycena oregonensis* i Hassela

Fagerhättan är bara centimeterstor men i färgen mycket vackert orangegul. Jag hittade den den 30 aug. 2006 på löv och barr i blandskog under branten i Älvåsens nordostsluttning, vid 688441 154950. Litt.: Stridh, Åke 1984. *Mycena oregonensis*, en för Sverige ny hätta. Jordstjärnan 1/84, sid. 26-29.

Anders Delin

Skyddsvärda träd i Gävleborgs län

Göran Vesslén

Länsstyrelsen Gävleborg

Sverige har i konventionen om biologisk mångfald förbundit sig att bevara ekosystem och naturliga livsmiljöer samt att behålla livskraftiga populationer av arter i deras naturliga miljöer. Cirka 5 procent av våra växter, djur och svampar är så hotade att de löper stor risk att dö ut. Livsmiljöerna för dessa arter har påverkats av miljöförstöring, jordbruk, skogsbruk och fiske. För att rädda de nära 2000 arter som riskerar att dö ut från Sveriges natur kommer Naturvårdsverket och länsstyrelserna att satsa mer på åtgärdsprogram för hotade arter. För en hotad art ska ett åtgärdsprogram fungera som ett vägledande dokument om hur artens fortlevnad ska kunna tryggas, men även se framåt på hur populationer ska kunna växa och sprida sig.

Dessa ambitioner stärktes genom att det 16 miljömålet upprättades. Det är "Ett rikt växt- och djurliv" och har tre delmål:

Delmål 1: Senast år 2010 skall förlusten av biologisk mångfald inom Sverige vara hejdad.

Delmål 2: År 2015 skall bevarandestatusen för hotade arter i landet ha förbättrats så att andelen bedömda arter som klassificeras som hotade har minskat med minst 30 procent jämfört med år 2000, och utan att andelen försvunna arter har ökat.

Delmål 3: Senast år 2007 skall det finnas metoder för att följa upp att biologisk mångfald och biologiska resurser

såväl på land som i vatten nyttjas på ett hållbart sätt. Senast år 2010 skall biologisk mångfald och biologiska resurser såväl på land som i vatten nyttjas på ett hållbart sätt så att biologisk mångfald upprätthålls på landskapsnivå.

Åtgärdsprogram för stora träd

Åtgärdsprogrammen innebär att man kommer att satsa mer på skötsel och återskapande av naturmiljöer. Ett av åtgärdsprogrammen handlar om hur vi ska kunna bevara de kvarvarande stora träden i landskapet och trygga deras fortlevnad. Dessa träd är hemvist för många olika hotade arter av bland annat svampar, lavar, insekter och hålbbyggande fåglar och däggdjur. Som exempel kan nämnas att en ihålig ek *Quercus robur* kan nyttjas av 200 hotade arter som är beroende av att dessa träd finns och får stå kvar, men även av att det finns efterträdare till träden som får växa till sig så att populationer på längre sikt kan fortleva i området. Ett träd bli artrikare ju äldre det blir.

För att ett träd ska få kallas jätteträd eller ett särskilt skyddsvärt träd, ska det uppfylla vissa kriterier. Både levande och döda träd ingår i definitionen.

Jätteträd: Träd grövre än 1 meter i diameter på det smalaste stället under brösthöjd, (=314 cm i omkrets).

Mycket gamla träd: Gran *Picea abies*, tall *Pinus sylvestris*, ek och bok *Fagus*

sylvatica äldre än 200 år. Övriga trädslag ska vara äldre än 140 år för att kallas mycket gamla.

Grova hålträd: Träd grövre än 40 cm i diameter i brösthöjd med hållighet i huvudstam.

Åtgärdsprogrammet beskriver fem trädmiljöer som särskilt viktiga att prioritera för bevarande och skötsel: Grova gamla ekar, gårdsmiljöer, parker och kyrkogårdar, alléer samt hamlade träd. Grova ekar och hamlade träd påträffas idag i marker som tidigare brukats, men som nu övergått till att bli skogsmark sedan jordbruket försvunnit och hävden av marken har upphört. (I vårt län hittades dock inga hamlade träd). En stor del av de skyddsvärda träden i kulturlandskapet saknar tillräcklig skötsel och deras antal minskar långsamt men säkert. Många träd har behov av kontinuerlig frihuggning och hävd för att inte dö för tidigt av igenväxning och upphörd hävd.

Trädslag och träddimension

Olika organismgrupper trivs på olika trädslag, och mängden rödlistade arter varierar från trädslag till trädslag. Flest arter är knutna till gamla ekar. Asp *Populus tremula* är ett annat artrikt trädslag som har stor betydelse för många arter. Gamla, grova och hamlade askar *Fraxinus excelsior* är en intressant miljö för många lavar. Grova lindar *Tilia cordata* är en viktig livsmiljö för många sällsynta skalbaggar. Solexponerade björkar *Betula* ssp. och tallar är andra träd som kan ha en rik insektsfauna.

Trädets grovlek har betydelse för vilka förutsättningar som finns för olika or-

ganismer. Grova träd är även en viktig livsmiljö för många fåglar och däggdjur. Trädets ålder har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Äldre träd har ofta en vedstruktur som ger särskilt gynnsamma förutsättningar för många vedlevande insekter. Gamla träd samlever med många olika arter av mykorrhizasvampar. Ett flertal sådana arter har

Igelkotröksvamp *Lycoperdon echinatum*
Foto: Göran Vesslén.

idag en relikartad utbredning och deras förekomst är knuten till områden med jätteträd eller mycket gamla träd.

Hålligheter uppstår många gånger i äldre träd på grund av angrepp av tickor och andra vedlevande svampar. I dessa hålligheter utvecklas efterhand vad man kallar mulm, som består av trämjöl och andra nedbrytningsrester. Mulmen är hemvist för bland annat många skalbaggar, varav flera är sällsynta eller hotade. Hål med mulm kan förekomma både lågt ned och högt upp i trädet. Storleken på ingångshålet, mängden mulm och dess konsistens är viktiga faktorer som avgör vilka arter som kan leva där.

De stora träden är hotade

Hoten mot våra stora träd är många. Det finns en rädsla för döda grenar bland många människor. Detta gör att det sågas alldeles i onödan i många träd. När man sågar bort döda grenar, tar man bort viktiga naturvärden och livsmiljöer för många organismer.

Ett annat stort hot är, som tidigare sagts, igenväxning som leder till beskuggning av fullvuxna eller blivande jätteträd. När ett annat träd växer upp genom kronan på t.ex. en stor ek kommer det att utsätta eken för mekaniska skador när det blåser. Men den kommer också att utsättas för beskuggning och sänka temperaturen runt trädet, vilket leder till att fukt och röta påskyndar trädets död. Eken som är en värmeälskare trivs inte att omges av för tät bestånd av andra träd.

De grova träden är sällsynta, såväl i norra som i södra Sverige och i hela Centraleuropa. Det är främst England och Sverige som fortfarande har kvar vissa spridda bestånd, då i huvudsak av ek. Jätteträden är därför något av en ansvarsmiljö för Sverige.

Inventering i Gävleborgs län

Våren 2006 påbörjade Länsstyrelsen Gävleborg sin inventering av skyddsvärda träd i kulturlandskapet. Ek, lind och ask är några av de trädslag som med de rätta förutsättningarna kan växa till gränsen för att få kallas jätteträd, 314 cm i omkrets i brösthöjd. De tillhör alla ädel-lövträden och växer här i Gävleborgs län på nordgränsen till sina utbredningsområden. Det gör att man kan anta att dessa träd har mindre omkrets än likåldriga träd i de södra delarna av landet.

Då många av dessa träd är hårt trängda av andra träd och riskerar att dö i förtid, ville vi veta åtgärdsbehovet för framtida jätteträd och trygga tillväxten för efterträdare till dessa. Därför sattes en undre gräns för att ta med vissa trädslag i inventeringen till 150 cm omkrets. Detta för att vi skulle få en överblick över framtida skyddsvärda träd och på ett tidigt stadium kunna kartlägga behovet av lämpliga åtgärder för dessa.

För att finna de intressanta träden har vi varit beroende av tips från allmänheten. Många gånger har ett tips lett till att andra områden eller träd påträffats som personen inte nämnt. Detta har gjort att tidsplanen varit omöjlig att hålla. I dagsläget har bara Gästrikland och delar av södra Hälsingland hunnits med. Under sommaren 2007 kommer resten av Hälsingland att inventeras.

Vilka träd har tagits med?

Följande träd har inventerats:

Grova ädellövträd. Ekar, lindar, askar, almar *Ulmus glabra* och lönnar *Acer platanoides* över 150 cm i omkrets i brösthöjd.

(Hamlade träd skulle ha tagits med, men inga sådana påträffades).

Hålträd oavsett omkrets.

Stående döda träd över 94 cm.

Liggande döda träd över 94 cm vid basen.

Även följande biologiskt värdefulla träd har inventerats:

Senvuxna träd med hög ålder, ofta med stora partier död ved och grova knotiga grenar.

Kulturhistoriskt intressanta träd.

Grova gamla träd är ofta murkna inne i stammen. Även om de inte är murkna är

deras ålder ofta svår att fastställa med borrh. Vi försökte därför inte provborra dem utan valde att bedöma deras ålder med utgångspunkt från deras utseende.

Olika trädarter togs med på olika grunder

Tall.

Inventeringen avser lövträd. Då vi utmed Dalälven fann grova tallar som var en viktig del av dessa stränders karaktär tog vi med även dessa. Enskilda tallar över 200 cm i omkrets mättes in och beskrevs som övriga träd. Grupper av tallar över 170 cm räknades och ritades in som tallområden.

Gran.

Bara enstaka granar har tagits med. Det har rört sig om speciellt grova granar eller granar som haft anknytning till platsen.

Björk.

Björkar med grova knotiga grenar, med hål, eller med stora områden med död ved har mätts in. De har i de flesta fallen varit över 200 cm i omkrets i brösthöjd. Deras ålder har inte kunnat bestämmas.

Övriga trädslag mättes in om de var över 150 cm i omkrets.

Exempel på skyddsvärda träd

Att rättvist försöka beskriva alla områden med intressanta träd skulle ta flera sidor. Därför gör jag bara ett axplock bland det vi funnit i länet.

Vifors herrgård norr om Bergby.

I den vildvuxna parken bakom herrgården finns flera jätteekar, men även gott om mindre ekar som i framtiden med rätt skötsel kan

bilda ett jätteträdsbestånd. I parken finns även mycket hassel *Corylus avellana*. Vid ett av dessa hasselbestånd fann vi igelkott-röksvamp *Lycoperdon echinatum*, förmodligen länets enda kända växtplats. Går man från herrgården i allén ut mot kyrkogården, kommer man till något som kan beskrivas som en bortglömd spökallé. Här har vägen en gång gått förbi några jätteekar. Allén avbryts av ett järnvägsspår. Fortsätter man på andra sidan spåret i allén och svänger av till vänster upp i en lövskog innan kyrkogården finner man en relativt ung skog med mycket ek i. Dessa ekar ser ut att vara vilda för ynglingar. Med skötselåtgärder som framhuggning skulle man kunna trygga dessa ekar och få en nordlig mindre ekskog.

Kyrkogården i Ovensjö.

Här dominerar trädbeståndet av lind. Det träd som känns viktigast att nämna är dock en alm med 338 cm omkrets, som man låtit stå kvar trots att stora partier på trädet är döda, något som man sällan ser på kyrkogårdar, men som är väldigt viktigt för naturvärdena.

Stillaren.

Linden vid sjön Stillaren är länets största nu kända träd. Vi mätte trädet till 747 cm i omkrets. Koordinaterna i rikets nät är 670084 154065.

Kastsjö i Bomhus.

Här växer en ovanligt grov gråal *Alnus incana*. Den kan inte räknas som ett jätteträd, men väl som en jätte för sin art. Omkretsen är 204 cm. 673048 157914.

Holmsund i Bomhus.

Här växer inventeringens hittills största

klibbal *Alnus glutinosa*. Den är 361 cm i omkrets och består av en enda stam till skillnad från så många andra klibbalar där många har växt ihop till ett grovt träd. 672997 157776.

Ockelbo.

I Ockelbo tätort växte en jätteek. Då vi fann den var den både kapad till en högstubbe och ringbarkad. Trots att man seriöst försökt döda denna ek fann vi några få löv på en liten gren som visade att den ännu levde. Detta misshandlade träd visar hur stort informationsbehovet är för att jätteträden ska bli rätt uppskattade och vårdade i vårt län. 675205 154897.

Tipsa om stora träd

Jag är mycket tacksam för tips om stora träd till goran.vesslen@x.lst.se eller Göran Vesslén, Länsstyrelsen, Natur-enheten, 801 70 Gävle, 026-17 11 71, 070-298 76 76

Källa

Information och fakta är hämtad från Naturvårdsverkets rapport "Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet", rapport nr 91-620-5411-2. Och finns att beställa från Naturvårdsverkets hemsida.

Länets grävsta träd, linden vid Stillaren. Foto: Göran Vesslén

Lackticka
Foto: Monica Svensson

Grönskära. Foto: Sven Norman

Verksamhetsberättelse för GÄBS 2006

Antal medlemmar: 280 varav 23 familjemedlemmar
Medlemsantalet har ökat med 22 medlemmar sedan

Styrelsen har haft följande sammansättning:

Ordförande	Peter Ståhl	(vald till ordf. 2006 för 1 år)
V ordförande	Björn Wannberg	(vald 2005 för 2 år)
Kassör	Birgitta Wannberg	(vald 2006 för 2 år)
Sekreterare	Magnus Andersson	(vald 2006 för 2 år)
Ledamot	Anders Delin	(vald 2005 för 2 år)
Ledamot	Birgitta Hellström	(vald 2005 för 2 år)
Ledamot	Barbro Risberg	(vald 2006 för 1 år)
Suppleant	Magnus Bergström	(vald 2006 för 1 år)
Suppleant	Maj Johansson	(vald 2006 för 1 år)

Styrelsen har sammanträtt vid tre tillfällen - i Ljusdal den 19 mars, vid Axmar brygga den 21 maj och i Alfta den 15 oktober.

Revisorer. Sällskapets räkenskaper och verksamhet har granskats av Olof Wedin och Anne-Marie Dahlbäck. Jan Hassner och Bengt Sättlin har tjänat som revisors-suppleanter.

Valberedningen har bestått av Gunnar Andersson (sammankallande), Torbjörn Alsing och Ulf Svahn.

Medlemsregistreringen har skötts av Birgitta Wannberg.

Föreningens årsmöte hölls i Ljusdal den 19 mars. Efter mötet visade Bo Silwer ett par av sina fina bildspel. 17 deltagare bokfördes.

Föreningens hemsida har reviderats till innehåll och utseende. Magnus Bergström är ny redaktör för hemsidan. Den nya adressen är: www.sbf.c.se/GABS/

Projekt Hälsinglands Flora.

I stort sett har arbetet med Hälsinglands flora legat nere under året, men Anders Delin har återbesökt och dokumenterat lokalerna för skogssvingel i Hälsingland.

Projekt Gästriklands Flora

Under 2006 har arbetet koncentrerats kring skrivandet av floran. Peter Ståhl har varit tjänstledig för att ägna sig åt skrivarbetet i 9 månader under året. Med bidrag från lokala naturvårdsmedel har föreningen kunnat betala ut lön för en del av denna arbetsinsats.

Utformningen av artdelen i boken har justerats något sedan 2005 och omkring 400 växter har behandlats under året. Beskrivningarna har löpande skickats på granskning och därefter justerats. Arbetsgruppen för Gästriklands Flora har träffats 10 gånger. Gruppen består av Ove Lennström, Magnus Bergström, Birgitta Hellström, Peter Ståhl, Åke Malmqvist och Bengt-Olof Lundinger.

Inventeringsinsatserna har varit relativt små men ytterligare sex florarutor har ändå kunnat avslutas. Vissa kontroller av dåligt kända arter har också gjorts. Arbetet med att numrera lokaler för rödlistade arter och mäta in dem med GPS i fält har fortsatt i liten skala. Samtliga kända lokaler för majviva och flera lokaler för storgro, sumpviol och myskmåra har kontrollerats. Drygt 50 % av alla lokaler för rödlistade arter är inmäta med GPS.

Databasen uppdateras och justeras löpande och innefattar nu även inventeringsresultatet från 2005. Arbetsgruppen har träffats en gång i månaden. Projektet har presenterats på Gävle stadsbibliotek och för Länsstyrelsen. Ett antal exkursioner för allmänheten har anordnats.

Fibblor i Gästrikland och Hälsingland

En specialinventering av Gästriklands och Hälsinglands hökfibblor har gjorts av Torbjörn Tyler i samarrangemang med föreningen. Under inventeringsresan har även Anders Bertilsson, Arnold Larsson och Peter Ståhl varit behjälpliga. Materialet har sammanställts i en excelfil. Många för landskapen nya fibblor hittades under expeditionen.

Årets inventeringsart majvivan har inventerats i båda landskapen. Rapporter finns i VÄX.

De vilda blommornas dag den 18 juni

Nordanstig: Veronica Jäbrant ledde en vandring med 30-talet deltagare ut mot strandängarna vid Rävudden i Härte. Bland annat beskådades strandråg, strandviol och orkideer.

Ljusdal: Maj Johansson.

Ovanåker: Stefan Olander ledde vandringen på temat olika moss- och kärrtyper med besök på hjortronmosse, gräsmyr, rikkärr och extremrikkärr. Bland annat förevisades dybläddra, korallrot, smalfräken, piprensarmossa, rariteterna svartknoppsmossa och trekantig svanmossa, tvåblad, brudsporre, nattviol och höjdpunkten guckusko.

Söderhamn: Gunnar Andersson ledde vandringen runt Lugnesjön.

Hofors: Barbro Risberg ledde en blomstervandring med 18 deltagare runt Hammar-dammen i Hofors. Arter från såväl skog, sjö och kulturmark hittades, t.ex. gul svärds-lilja, bunkestarr, struthäken, korallrot och spansk körvel.

Sandviken: Anders Delin ledde en vandring i Kungsberget.

Gysinge: Erik Sundström ledde en vandring vid Gysinge med 24 deltagare som gick längs stigen runtom Granön, en intressant biotop med stränder, lövträd, lärkträd, vassruggar och kullfallna träd med intressanta tickor. Vissa blommor var genom den torra försommaren försenade, t.ex. violerna. Samarbetet med nationalparkens Naturum var mycket bra.

Gävle: Ove Lennström och Åke Malmqvist ledde vandringen med 23 deltagare som startade vid Bomhus kyrka, passerade en del av Rudsjöns strand och fortsatte till Signalberget. Man noterade bl.a. backnejlika och svartkämpar på de ängsliknande väglänterna och nästrot, skogsknipprot och tvåblad efter skogsstigarna för att avsluta med gaffelhäken på Signalberget.

Andra exkursioner och föreningsaktiviteter

- Slätter i GÄSBS slätteräng i Hade vid Dalälven den 22-23/7. För 16:e året i rad slogs denna gamla och anrika slätteräng.
- Kärleväxter i Uppland. Lena Jonsell berättade på Gävle stadsbibliotek om Upplands artrika flora. Hon leder arbetet med en ny landskapsflora för Uppland. Samarbete med studieförbundet.
- Ängsslätter i Rigberg, Hassela. Sven Norman ledde arbetet. Samarbete med Naturskyddsföreningen i Nordanstig.
- Utflykt till bäckravinerna vid Gropbacka med Åke Malmqvist och Nicklas Gustavsson den 10/6.
- Exkursion till moränkalkområdet S om Gävle för att återfinna lokaler för stor låsbräken den 11/6 med Peter Ståhl.
- Slätter på Storåkersbacken, Iggön den 12/8 med Per-Olof Erickson.
- Exkursion till Skidtjärnsberget i Skog den 10/9 med Bosse Forsling och Anders Delin.
- Föreningens höstmöte den 15 oktober ägde rum hemma hos Birgitta och Björn Wannberg i Alfta. 12 föreningsmedlemmar deltog i mötet. Som vanligt visades ett antal ovanliga och/eller svåridentifierade växtfynd upp för diskussion. I den efterföljande bildvisningen märktes bl. a. Peter Ståhls reseberättelse från Azorena. Magnus Bergström visade två presentationer: "Restaurering av Carlbergs slätteräng i Norrtälje" och "Svinroten på Fagersta bys marker i Torsåkers socken".

Skrivelser

Föreningen yttrade sig över

- Länsstyrelsens förslag till beslut samt skötselplan för Oppsjöskogens naturreservat i Hudiksvalls kommun.
- Länsstyrelsens förslag till Brännans naturreservat i Gävle kommun.
- Länsstyrelsens förslag till Stora Bollebergets naturreservat i Bollnäs kommun.
- Gävle kommuns förslag till bildande av Bladmyrans och Granskogens naturreservat i Gävle kommun.
- Gävle kommuns förslag till fördjupad översiktsplan för Furuvik i Gävle kommun.

Föreningens tidskrift VÄX (Växter i Hälsingland och Gästrikland) har utkommit med tre nummer, med sammanlagt 164 sidor. Generalregistret har uppdaterats och finns tillgängligt på föreningens hemsida. Redaktionen har bestått av Anders Delin och Birgitta Hellström. Originalframställningen inför tryckningen har gjorts av Lasse Lundgren och Connie Eliasson. Åke Malmqvist har ansvarat för utskick av tidningen.

Utbyte av floradata

Floradata har tagits fram inför en muddring vid Eskön i Gävle kommun, för planering av vindkraftverk i Hälsingland samt för länsstyrelsens inventeringar av källor och jätteträd.

Floraväxteri i Gästrikland 2006

Under året har 91 lokaler för rödlistade arter besökts. Detta innefattar 3 mosslokaler, 8 lavlokaler, 5 svamplokaler och 75 kärleväxtlokaler. På kärleväxtsidan har en särskild satsning gjorts på årets växt som är majviva där 16 kända lokaler kontrollerats och 4 nyfynd har gjorts. I årets väktarverksamhet som pågick för 19:e året har 21 personer deltagit. Resultaten har rapporterats till Margareta Edqvist (SBF).

Floraväxteri i Hälsingland 2006

Inget organiserat floraväxteri har ägt rum i Hälsingland under 2006, sedan Bengt Stridh av sagt sig ansvaret. Vid styrelsemötet 15 oktober deltog Sara Sundin från Länsstyrelsen i en diskussion om floraväxteriet. Därvid framkom att Länsstyrelsen kan hjälpa till bl.a. med att stå för vissa kostnader, t.ex. GPS, sammanställning av data mm. Björn Wannberg övertar ansvaret för floraväxteriet beträffande kärleväxter i Hälsingland fr.o.m. 2007.

Mot en Torsåkersflora – rapport från GÄBS årsmöte den 25 mars 2007

Magnus Bergström

En solig söndag genomfördes GÄBS årsmöte i Torsåkers församlingshem. Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar lyssnade 25 personer på Barbro Risberg som berättade och visade bilder om sitt arbete med att skriva en flora över Torsåker.

Barbro inledde med att berätta om den varma dagen i juli 1985 då hon låg vid sjön Edsken och läste i Hampus Wilhelm Arnells artikel från 1924 i Svensk Botanisk Tidskrift: Anteckningar om Gästriklands kärlväxter. Det blev inspirationen för att starta utforskandet av Torsåkers flora. Barbros första minne från Torsåker var från maj 1965 då hon tittade på majviva *Primula farinosa* vid Lilla Åstjärn. Föga anade hon då att det var en exklusiv upplevelse. Vid ett återbesök 1975 var den borta och den är inte funnen i socknen i sen tid. Det finns flera äldre lokaler från Kalvsnäsområdet, samt en nuvarande just på andra sidan dalagränsen vid Stigsbo.

Barbro gjorde en historisk resa som började med bilder på klippbräcka *Saxifraga adscendens* från Söderåsen. Den kala klipp- och klapperstensmiljön är med all sannolikhet opåverkad sedan inlandsisen drog sig tillbaka från området. Bilderna på den magnifika hasselunden från Grindberget fick visa en äldre mänsklig påverkan som finns i socknen. Frågan är om hasseln *Corylus avellana* är spontan eller planterad av människan? Själv tror jag att den har spridits både naturligt och av männis-

kan och naturligtvis gynnats där den funnits.

På 1600-talet var det en relativt stor invandring till socknen från Finland. Kanske förde svedjefinnarna oavsiktligt med sig svedjenäva *Geranium bohemicum*, som nu kan dyka upp då och då i Torsåker. Från 1890-talet finns noteringar om klätt *Agrostemma githago* och blåklint *Centaurea cyanus*. Klätten har inte setts i senare tid medan blåklint blommar varje år på åkrarna i den centrala Torsåkersbygden. Slätterängen vid Fäbods i Östansjö är en av pärlorna i socknen, en nästan 2 ha stor slätteräng som fortfarande hävdas, där man kan finna brudsporre *Gymnadenia conopsea*, fältgentiana *Gentianella campestris*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och mandelblom *Saxifraga granulata*. Jungfrulin kan sägas vara en karaktärsart i Torsåkers naturliga fodermarker.

Fäbodbruket var utbrett i socknen men de sista lades ner i början av 1900-talet. Flera fäbodstugor finns kvar och vid dessa, och även på de tun där stugorna är borta, står de odlade kulturväxterna kvar. Trädgårdsstormhatten *Aconitum x stoeckianum* är Torsåkersfäbodarnas speciella blomma och Barbro visade en bild med den intensivt blåa blomfärgen, som är speciell för Torsåkers stormhattar. Andra arter i fäbodarnas gamla rabatter är brandlilja *Lilium bulbiferum*, mästertrot *Peucedanum ostruthium* och bukettros *Rosa majalis* 'Foecundissima'.

Torsåker är känd för sina urkalkstensområden och de vanligast förekommande arterna i dessa koncentrerade små områden är blåsippa *Hepatica nobilis*, vispstarr *Carex digitata* och skogsfibblor *Hieracium* sect. *Hieracium*. På Körberget finns ett större kalkstensområde där kalksten brutits. Här finns den kända förekomsten av purpurknipprot *Epipactis atrorubens* och toppjungfrulin *Polygala comosa*. Den förstnämnda är även funnen i det närbelägna Penninge kalkbrott. Barbro har sett en ökad igenväxning vid Körberget, något jag själv instämmer i. Där är en tydligt skuggigare miljö nu än i början av 1980-talet då jag först besökte berget.

Grönstensområdena är större till ytan och dess karaktärsarter är backskafting *Brachypodium pinnatum* och tjärblomster *Viscaria vulgaris*. På några platser finns även de mer sällsynt förekommande sötvedel *Astragalus glycyphyllos*, backvial *Lathyrus sylvestris* och på Högståsen den enda förekomsten av fjällnejlika *Viscaria alpina*.

Skogarna i socknen är hårt brukade sedan århundraden tillbaka. Det finns bara ytterst små rester kvar av något som liknar naturskog, bl. a. vid Surtjärns och Solbergadalens naturreservat. När rörligt markvatten rinner fram i områden med basisk berggrund uppstår en artrikare miljö, utan att skogen är direkt gammal. Här finns förekomster av myskmåra *Galium triflorum*, dvärghäxört *Circaea alpina*, skogsbrämma *Cardamine flexuosa*, stor låsbräken *Botrychium virginianum*, nästrot *Neottia nidus-avis* och skogsfru *Epipogium aphyllum* samt det egendomliga fyndet av brunstarr *Carex acutiformis* vid Kulleberget.

En intressant skillnad som Barbro berättade om, är att det vid hennes uppväxt i Järbo socken, inte alls långt bort, var mycket ovanligt att få se liljekonvalj *Convallaria majalis*. I Torsåkers socken är den en mycket vanlig art. Värnabackarna är en annan klassisk Torsåkerslokal där Barbro berättade om mitt återfynd av tandrot *Cardamine bulbifera* från 1987. Tandroten hittades första gången av Folke Linder 30 år tidigare.

Det finns många sjöar i vars namn ”damm” ingår, vilket tyder på de tidiga mänskliga aktiviteterna där man dämde vatten för att använda kraften vid hyttor och hamrar. Barbro visade en vacker bild på flotagräsets *Sparganium gramineum* flytande blad i Nyhytte Dammsjön och berättade att vid Nedre dammen vid Gammelstilla finns den enda förekomsten av dvärgnäckros *Nuphar pumila*. I de näringsrikare sjöarna förekommer svärdsilja *Iris pseudacorus*, blomvass *Butomus umbellatus*, sjöranunkel *Ranunculus lingua* och kransslinga *Myriophyllum verticillatum*. Vissa rikkärrsinslag finns på myrarna där vass *Phragmites australis* visar vägen till intressantare artförekomster som ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata*, klubbstarr *Carex buxbaumii*, gräsull *Eriophorum latifolium* och på en plats mossnycklar *Dactylorhiza sphagnicola*.

Det finns flera artrika och värdefulla naturbetesmarker kvar även om djurantalet viker. Exempel är Ugglebo, Värnabackarna, Fäbods och Västanhede. Kring Ugglebo är vårstarr *Carex caryophyllea* och brudsporre vanliga. Ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata* är en karaktärsart vid väg-

kanter i södra delen av Torsåkersbygden. Andra arter från kulturmarker är kamäxing *Cynosurus cristatus*, fjällgröe *Poa alpina*, stor blåklocka *Campanula persicifolia* och vädtklint *Centaurea scabiosa*. Ängsgentiana *Gentianella amarella* finns noterad från ca 20 lokaler, dock alla på mittsträngar eller vid vägar som byggts på kalkhaltig slaggyllning (måste vara den tidigblommande tänker jag).

Rödlistade arter är strandlumner *Lycopodiella inundata* som finns på flera lokaler, åkerrättika *Raphanus raphanistrum* med tusentals exemplar på trädesåkrar, sanddraba *Draba nemorosa* med få lokaler på bl. a. gruvvarp och mosippan *Pulsatilla vernalis* som Barbro är mest

orolig för, eftersom artens tillbakagång i området är snabb.

Avslutningsvis berättade Barbro att hennes drivkraft dels har varit att själv förkovra sig i botaniken, dels att skriva en sockenflora som någon person om 60 år förhoppningsvis kommer att läsa och finna intressant på samma sätt som Arnells uppsats väckte hennes nyfikenhet på vad som hänt i Torsåkerbygden.

Arnell registrerade ca 400 arter från socknen och Barbro har nu noterat den höga siffran 830 st. Av arterna är 70 % bofasta och 18 % förvildade. Avslutningen känns spännande då Barbro berättade att Torsåkersfloran förhoppningsvis kommer att se dagens ljus mot slutet av 2007.

Ett efterlängtat möte med lackticka

Monica Svensson

Äntligen träffades vi, lacktickan *Ganoderma lucidum* och jag. Jag har hållit ögonen öppna ända sedan den gången när jag gjorde bort mig så rejält inför mina lärare Hans Marklund och Stig Norell.

Då var vi på fotokurs i Solebo utanför Ålandsbro och jag, med alldeles nyligen väckt svampintresse, gick efter vägen som kantades av ett fuktigt område med blandade trädslag, både levande och döda. På flera av stammarna sågs vackert blankröda tickor och jag rusade tillbaka till de andra. Med andan i halsen berättade jag om mina fantastiska fynd

av lacktickor. Både Hans och Stig skratade, men följde snällt med för att titta. Det hade nyss regnat och de unga klubb-tickorna *Fomitopsis pinicola* lyste så vackert emot oss.

Tyvärr lärde jag mig inte av denna fadäs. Jag fortsätter att benämna arter utan att tänka efter, men till slut brukar det blir rätt.

Äntligen

Så kom då svampsäsongen 2006 med så många för mig uppseendeväckande svampfynd. Det måste ha varit ett sju-särdeles bra svampväder i våra trakter.

Jag fick leverera svamp till Umeå universitet som inte hade några egna svampfynd att visa sina svampkunskapselever. I Lycksele användes också Bollnässvamp vid en träff för Svampkonsulent Norr, med musseroner som tema.

Under en av de sista utflykterna jag gjorde för säsongen hittade jag så lacktickan. Jag hade just korsat Växbovägen strax efter utfarten från Bollnäs när jag upptäckte den. Det lyckorus jag kände kan inte beskrivas. Ner på knä, fram med kameran, fotografera. Tyvärr hade det hunnit börja skymma så bilderna på björkstubben med sina tre fruktkroppar blev inte särskilt bra. Därför fick en av fruktkropparna följa med hem för ”studioporträttering”.

Flera fynd i Hälsingland

Så blev jag mer intresserad av förutsättningarna för att hitta lackticka i Hälsingland och letade på nätet. På Dan Olofssons webbsida www.algonet.se/~fungus hittade jag information om tre fynd gjorda av Malte Edman i Arbrå församling (Koldemoåsen, Gillerhalsmyrarna och Häbbersåsen), det senaste 1994.

Så ser den ut

Lacktickan är en vitrötare. Den har snedställd kort fot och krutan i olika röda färger ser ut som om den vore klarlackad. Fruktkroppen är njur- eller mussellik med mjukt vågig kant. Den kan bli upp till 30 cm bred, finns både på löv- och barrved och har ofta ovan sidan täckt av ett ljusbrunt sporpulver. Den är mindre allmän enligt den nyare svampplitteraturen.

Forskning

Mindre känd är kanske lacktickans medicinska användning. Svampen kallas även reishi och under det namnet har den använts inom kinesisk folkmedicin sedan lång tid tillbaka. Extrakt av lacktickans hatt och fot används även i hudskyddande produkter. Det mest spännande med lacktickan är ändå den forskning som sker och har skett, där man vid flera institut har slagit fast bland annat att svampens effekter på cancerceller sker via många mekanismer och att den möjligen kan ha terapeutisk betydelse för att förebygga och behandla cancer (Jiang J. 2004) I en annan studie (Zaidman B.Z. 2005) visas möjliga positiva effekter i behandling av bröst- och prostatacancer. Även i Sverige finns intresse för att forska vidare på lacktickan. Lacktickan odlas också i vissa delar av världen. På 1980-talet startades odling i Korea, men olika svampsjukdomar har begränsat utvecklingen.

Citerad litteratur

- Jiang J, Slivova V, Valachovicova T, Harvey K, Sliva D.
2004. *Ganoderma lucidum* inhibits proliferation and induces apoptosis in human prostate cancer cells PC-3. International J. of Oncology 24:1093-1099.
- Zaidman BZ, Wasser SP, Nevo E, Mahajna J. 2005. Medicinal mushroom modulators of molecular targets as cancer therapeutics. Applied Microbiology and Biotechnology 67:453-468.

Grönskära *Bidens radiata* i Gnarp

Historien om hur mediokert brunt förvandlades till rart grönt

Sven Norman

Mellan Jättendal och Gnarp i Hälsinglands nordligaste kustkommun, Nordanstig, ligger den lilla byn Båling. Ni som passerat här på E 4 har säkerligen sett den avlånga och bananformade Bålingsjön på östra sidan av E 4. Sjön är ca 3 km lång och som mest ca 400 m bred. I denna fagra och genuina jordbruksbygd med anor från järnåldern har jag bott i ca 30 år. Otaliga är de turer jag gjort i landskapet vid Bålingsjön. Från början var det mitt fågelintresse som lockade eftersom sjön är en fin fågelsjö. Oavsett när jag vandrar här följer både kikare och kamera med.

Med åren har mitt intresse för växter ökat. Mitt fotointresse är en starkt bidragande orsak till detta. Det har även medfört att jag ännu mer lärt mig uppskatta det här landskapet, som i århundraden odlats och betats. Här kan jag fortfarande njuta av några prunkande granna sommarängar med all sin blomsterprakt, vackra fjärilar och andra insekter och den rika fågelsången på vårmorgnarna.

En sommardag år 1985 gjorde jag en av mina många turer, den här gången nära strandlinjen längs sjöns norra sida. Här var det fuktigt, på gränsen till blött, i den frodiga gräsmarken. Som vanligt var det nog då i första hand sjöns fåglar som lockade, men ögonen var även ibland riktade mot marken. Då, framför mig, stötte jag plötsligt på något som jag aldrig sett förut. En enorm matta av konstiga väx-

ter skiftande i brungult och grönt! Jag blev stående förundrad över synen och tog fram kameran för att föreviga detta naturens under.

På den tiden hade jag ingen flora av klass, vilket speglar graden av mitt dåvarande intresse för växter. Men med ledning av det jag hade bestämt jag ganska snabbt att det var brunskära *Bidens tripartita* jag hittat, således en inte alltför ovanlig växt i den här miljön.

I samband med bildvisningar från Nordanstigsnaturen har diabliderna av den här växten hängt med några gånger. Med viss stolthet har jag visat och berättat om brunskäran vid Bålingsjön. Och ingen åhörare har hittills hört talas om denna växt, än mindre sett den.

Nära 30 års fotograferande har lett till många naturbilder från vår lilla by. Hösten 2006 beslutade jag därför att arrangera en bildvisning speciellt för alla invånare i Båling. Eftersom en lokal behövdes, övertygade jag en av mina grannar, som är engagerad i Jättendals Missionsförsamling, att vi borde ordna en bildkväll på temat ”Det vackra Båling”. Så blev det. En söndagskväll i januari 2007 bokades in i Jättendals Missionskyrka och jag delade ut informationsblad i alla postlådor runt Bålingsjön.

Under mitt hopplöck av bilder inför detta evenemang dök de två bilderna av min kära brunskära upp. Dem måste jag ju ha med! Men för säkerhets skull an-

såg jag det nu vara dags för en koll i mina numera både fler och mer omfattande floror, så att jag inte spred alltför grova osanningar om min lilla stolthet brunskäran. Döm om min förvåning och tala om att tappa hakan! Hur jag än granskade, jämförde och tog hjälp av Internetbilder kunde jag inte komma fram till annat än att jag i 22 år haft fel! Det var ingen brunskära! Det är grönskära, en sällsynt växt, endast funnen på ca 30 platser i landet (dock ej i Båling) och starkt rödlistad (EN)! För säkerhets skull skickade jag bilderna för granskning till Anders Delin, som bekräftade mitt fynd!

Även om jag nu med gott samvete kunde visa upp och berätta om en riktig raritet här i Båling så förmörkades mitt

samvete av att jag inte kollat upp fyndplatsen på alla dessa år. Men nu ska det bli av. Jag ser med spänning fram mot årets Bålingsommar när den åter ska visa upp sig i all sin sällsynta prakt. Så välkommen sköna granna grönskära-sommar.

Hur det gick med bildvisningen? Jo, hela 50 personer kom. Ryktet om ”Det vackra Båling” hade spritt sig även utanför Bålings gränser. En del förundrades över att ha bott i denna miljö i många år utan att ha upptäckt den naturskönhet som finns runt husknutarna. Och att först i Jättendals Missionskyrka mitt i vintern inse det! Och dessutom fick de höra historien om hur mediokert brunt förvandlades till rart grönt.

Scharlakansvårskål, *Sarcoscypha coccinea* s.l.

Åke Malmqvist

Den vackra skålsvampen scharlakansvårskål är ett av våra första vårtecken och förekommer ofta i slutet av mars, då dess vackert röda färg sticker fram bland smältande snö. Bilden till denna artikel är tagen nu i vår 2007 vid Hillesjöns norra strand, där jag fann lokalen den 17 april 2001. Fyndplatsen överensstämmer mycket väl med Rymans beskrivning: På nedfallna, ofta begrävda pinnar av lövträd, helst på av smältvatten översilad mark. I ArtDatabankens databas finns ett tjugotal inrapporteringar från fyndplatser av scharlakansvårskål i Gästrikland, från Gysinge till Axmar bruk.

Rubrikens *Sarcoscypha coccinea* är namnet på en grupp av arter som först på senare tid har utretts. Bokstäverna s.l. betyder sensu lateralis, alltså ”i vid bemärkelse”. Det är ett skrivsätt som används när man inte vet vilken av en grupp av svårskilda arter som man har framför sig. För närvarande är det framför allt tre närstående arter som anses förekomma i Europa. I syd- och mellaneuropa förekommer *Sarcoscypha jurana*, som har lind som värdträd. De arter som förekommer i Sverige är *S. austriaca* som uppges växa på pinnar av al, vide och lönn, och *S. coccinea*, på diverse lövved, t.ex. bok och alm. I Dan-

mark är bägge dessa arter ungefär lika vanliga. I Norge är *S. austriaca* den vanligaste, vilket troligen gäller Sverige också.

Förutom genom förekomsten på olika substrat skiljer man arterna åt genom att studera makro- och mikroskopiska detaljer. Ove Lennström berättade om anteckningar han gjorde den 7 maj 1988 om ett fynd av scharlakansvårskål på Lexeängarna i Gävle. Ove mikroskopade svampen och ritade av sporer. Vid jämförelse av teckningen med Hansen & Knudsens nyckel, som senare publicerades, fann han att sporer var mest lika de som beskrevs där för *S. austriaca*. Dock har inte nyckelns beskrivning av håren beaktas då dessa kännetecken var okända vid fyndtillfället. Av en artikel i Jordstjärnan av Stig Jacobsson 1984 framgår att det då inte hade gjorts någon riktig inventering i Sverige beträffande de nämnda två arternas utbredning.

Scharlakansvårskålen har setts på många ställen i Gästrikland och vid många tillfällen under senare år, men vilken av arterna det då har varit fråga om har inte nämnts.

I stora drag skiljer sig de båda arterna åt genom följande mikroskopiska skillnader.

S. austriaca: Skålens utsida har huvudsakligen krokiga, icke inkrusterade hår. Sporer har tydliga oljedroppar.

S. coccinea: Skålens utsida har huvudsakligen raka ofta inkrusterade hår. Sporer har otydliga oljedroppar.

Det vore roligt om vi i Gävleborg upptäckte att vi har båda arterna av *Sarcoscypha* inom länet.

Slutligen, i England, Shakespeares hemland, har scharlakansvårskål fått det poetiska namnet: "Scarlet elf cup".

Citerad litteratur

Hansen, Lise & Knudsen Henning, ed.

2000. Nordic macromycetes, Vol 1. Köpenhamn.

Jacobsson, Stig; Stridvall, Anita & Stridvall, Leif. 1984. Känd utbredning av några inventeringssvampar. Jordstjärnan nr 3, 1984, sid. 9-18.

Ryman, Svengunnar och Holmåsen, Ingmar. 1984. Svampar. En fälthandbok.

Tack till Gunvor Göranssons Kulturstiftelse!

Stiftelsen bidrar under 2007 med tiotusen kronor för förbättring av tidskriften VÅX.

Föreningen tackar så mycket för detta.

Ny lokal för rutlåsbräken i Gästrikland

Peter Ståhl

I somras hittade jag en ny lokal för den lilla ormbunken rutlåsbräken *Botrychium matricariifolium* på Björnönen i Hamrånge. Ett enda exemplar sågs. Inte mycket att skryta med kanske, men rutlåsbräken är ingen art som växer i drivor. Fyndet är också intressant eftersom det gjordes i en lundartad miljö.

Vid Mörningskärsudden på Björnöns västra strand mot Hamrånge finns ett vidsträckt lundområde med ovanligt rik flora. Området är vilt med klippor och bergknallar blandat med mullrika löv- och blandskogslundar. Förutom de vanliga lövträden finns ett rikt inslag av lönn *Acer platanoides*. Arter som blåsippa *Hepatica nobilis*, trolldruva *Actaea spicata* och vårärt *Lathyrus vernus* är karaktärsarter. Här finns också gullviva *Primula veris*, tvåblad *Listera ovata*, skogsknipprot *Epipactis helleborine* och tibast *Daphne mezereum*. Vid ett tidigare besök har även myskmåra *Galium triflorum* noterats i klippbranterna. Det är uppenbart att berggrunden här är ovanligt kalkrik.

Rutlåsbräken-plantan hittades den 18 juli 2006 och hade då börjat sprida sina sporer. Den växte i ett mullrikt stråk bland liljekonvaljer *Convallaria majalis* och vårärt. Det fanns en antydning till stig på platsen. Skogen var slut och dominerad av asp *Populus tremula* med gran *Picea abies* och sälg *Salix caprea* intill rutlåsbräkenplantan. Sluttningen

lutar mot sydväst och ljusförhållandena är troligen ganska goda trots slutenheten.

Arten är känd för att kunna växa både i öppen hedartad gräsmark och i lundar. Erik Almquist (1929) anger lundar som den vanligaste miljön i Uppland och nämner särskilt torra almlundar. I Västergötlands platåberg finns flera lokaler som ekologiskt liknar denna. Arten förekommer t.ex. sparsamt men flerstädes på i mullrika klippnisher i Halle- och Hunneberg. Den karaktäristiska ståndorten beskrivs av kombinationen "mullrik mark i naturlig klippbrantsvegetation" (Pleijel, Hultengren & Bohlin 1997).

Rutlåsbräken har alltid varit en stor raritet i landskapet även om den säkert var vanligare förr. Under inventeringen har vi inte lyckats återfinna en enda gammal lokal. På en av Ahlners lokaler på Iggön sågs den senast 1984. Två nya lokaler har dock hittats under florainventeringen, dels vid Hosjön i Ovan sjö 1994, dels i Hedesunda samhälle 1997. Lyckan blev dock kortvarig eftersom de försvann redan efter något år. Inga fynd där arten växer i lundar är kända från Gästrikland. I norra Sverige tycks detta var ovanligt – i alla fall är gräsmarksförekomster mer typiska. Därremot finns flera observationer av "vanlig" låsbräken från lundartade skogsmiljöer i landskapet bl.a. som följeväxt till stor låsbräken. Det återstår att se om

rutlåsbräken kommer att visa sig igen vid Mörningsskärsudden. Kanske går det att hitta fler individer om eftersöket görs tidigare på året.

Lokaluppgift: Hamrånge, Mörningsskärsudden, 14H0e, 6754092/1573831, 1 ex, 2006-07-18

Rutlåsbräkenplantan uppkommen ur asplöven i lunden vid Mörningsskärsudden. Foto: Peter Ståhl

Citerad litteratur

Almquist, E. 1929: Upplands vegetation och flora.

Pleijel, H., Hultengren, S. & Bohlin, A. 1997: Kulturgynnade sydliga och oceaniska växter i Halle- och Hunnebergs branter. Svensk Bot. Tidskr. 91, sid. 561.

Nya svårupptäckta lavar i Hälsingland

Åke Ågren

Vedkryptolav *Absconditella lignicola*

Ny art för Hälsingland? Blev funnen på två gränstubbbar med 300 m mellanrum i barrskog i Klossdammen, Söderhamn. Arten växte på stubbarnas ändträ (den vågräta delen). Det är ett substrat som man inte letar lavar på så ofta p.g.a. att det är så svårt att få loss bitar, som ibland är för hårda men ibland för murkna för att ta hem och kolla vidare i stereolupp och mikroskop. Man skulle behöva ha en såg med sig, men när har man det? I Sverige har man funnit sju arter av kryptolavar *Absconditella*, alla sällsynta eller förbisedda.

A. lignicola har en olivgrågrön skorplikbål med 0,1-0,2 mm stora apothecier, blekgula med tydliga kanter och med fyrcelliga sporer. På en stubbe fanns där också troligen en ej licheniserad saprofyt (*Melaspila*?) med *Opegrapha*-liknande apothecier (som klotterlav) med tvåcelliga sporer. På en annan fanns det följearter som purpurkatinaria *Catinaria atropurpurea*, kantdynlav *Micarea peliocarpa*, dynlav *M. prasina* och en torvlav *Placynthiella*.

A. lignicola finns inte arten med i "THE LICHENS OF SWEDEN AND NORWAY" 1984. I 1993 års upplaga är arten upptagen från Dalarna. I 2004 års "Lichen-forming and lichenicolous fungi of Fennoscandia" är arten upptagen från Dalarna och Uppland. I Svensk Lichen-

ologisk Förenings "Lavbulletinen" nr 2, 2006 är den rapporterad från Gästrikland, Skåne, Småland, Södermanland och Västergötland. Härav kan man dra slutsatsen att den är förbisedd på grund av sin litenhet och därför att den växer i trivialskog. Skulle det visa sig att arten mest förekommer på stubbars ändträ, så kan vi vänta oss flera fynd i Hälsingland och annorstädes. Här får man kolla vidare.

Bacidina chlorotica

Apropå stubbars ändträ så har jag ofta funnit *B. chlorotica* där men nu på björkstubbbar, i synnerhet på dess barkkant. Jag har också funnit den på annan bark, på ved, tegel och ticka. Arten påträffades på Gotland som ny för Sverige så sent som 1993 och är numera funnen i åtta landskap (nordgräns Hälsingland) enligt "Lichen-forming and lichenicolous fungi of Fennoscandia" 2004. Således samma utveckling som vedkryptolav.

Flera "Lavforskare" i Hälsingland

I artikeln om Åke Ågrens skarpa öga i VÅX nr 3, 2006 nämndes bara äldre lavforskare, men det är många fler som i nutid bidragit med lavuppgifter, några med enstaka, andra med flera, t.ex. Magnus Andersson, Anders Delin, Tony Foucard, Nicklas Gustavsson, Janolof Hermansson, Fredrik Jonsson, Arnold Larsson, Anders Nordin, Ulrika Nordin, Göran Odelvik, Stefan Olander och Mats Wedin. Troligen är det ännu flera.

Kalendarium

6 juni. Exkursion i Färnebofjärdens Nationalpark, anordnas av Sandvikens Naturskyddsförening. Både flora och fauna i Nationalparken kommer att uppmärksammas. Samling vid Naturum i Gysinge kl.10.00. Ledare Jennie Dalethsson, Anders Delin och Henry Nilsson. Frågor besvaras av Jennie Dalethsson 026-254085, 070-3622031.

17 juni. De vilda blommornas dag. Se särskild annons i detta nummer.

19 - 20 juni. Inventering av stor låsbräken. Hej alla GÄBS-are (och alla andra), dessa dagar ägnar vi åt återbesök på lokaler för *Bothrychium virginianum*, en kär gammal vän för många av oss. Hur vore det att på nytt få stifta bekantskap med denna "Gästriklands Greta Garbo", kanske på samma lokal där du senast såg den. Vi samlas på parkeringen vid Dammbroen (fd Silvanum) den 19/6 och 20/6 kl. 10.00. Förfrågningar besvaras av Ove Lennström, 026-623475, 026-290928 eller 070-3490928 och Birgitta Hellström, 026-35960.

30 juni, 1-2 juli. Inventerardagar i Gästrikland – "final call".

Kompletteringsinventering för Gästriklands Flora innan databasen stängs. Vi ägnar dessa tre dagar åt att komplettera ofullständiga rutor eller eftersöka arter som vi har dålig kunskap om. Vi inventerar i smågrupper runt om i landskapet. Gemensam samling och middag på kvällen.

Information: Peter Ståhl 026-187278 eller 070-0242043 och Birgitta Hellström 026-35960.

1 juli. Blomstervandring i Vittsjön på Bollnäs finnskog. I Vittsjön finns en mycket intressant och artrik flora i de gamla igenväxta men delvis restaurerade ängsmarkerna. Här kan man även ha turen att få se en del av våra vackra dagfjärilar också. Ledare Stefan Olander. Samåkning från Alfta vårdshus kl. 14.00. Kläder efter väder samt fika. Anmälan senast 20 juni till Studieförbundet 0278-24070 eller Stefan 070-5692690. Pris 150 :- / deltagare.

1 juli. Ängsslåtter i Rigberg. Naturskyddsföreningen i Nordanstig slåttar en skogsbacke med skyddsvärd flora. Samling kl. 10.00 vid skolan i Hassela. Medtag lie och räfsa (men vi kan låna ut till den som saknar). Vi bjuder på fika. Efter fullgjort arbete bjuder vi på slåttermat och fika i närbelägna Ersk-Matsgården. Upplysningar: Sven Norman 0652-20418.

14 - 15 juli. Växtbestämning m.m. vid roshelgen i Wij trädgårdar i Ockelbo. Botanister från GÄBS examinerar besökarnas medhavda vilda växter och informerar om föreningen. Bestämningsservice och information på plats: Gunni Hedkvist, Ove Lennström och Åke Malmqvist. I samarbete med Wij trädgårdar.

20 - 21 juli. Blomstervandringar i Järvsö. Under Linnéveckan på Stenegård i Järvsö anordnas två blomstervandringar med Anders Delin som ledare. Samling kl. 10.00 på torget framför Träteatern. Information: 0651-767300, info@stenegard.com

21 - 22 juli. Slåtter i GÄBS slåtteräng i Hade vid Dalälven. Kom med på slåttergille vid den artrika slåtterängen mot Dalälven. Medtag rejäl matsäck och gärna lie och räfsa. På lördag slår vi ängen och på söndag bärgar vi höet. Samling i Hade ca kl. 10.00. Information: Peter Ståhl 026-187278 eller 070-0242043.

22 juli. Kustvandring i Gnarp. Sven Norman guidar och berättar om strandväxter, fåglar och annat intressant, bl.a. ett "hav" av fackelblomster. Samling kl. 11.00 vid dansbanan i Ragvaldsnäs. Vandring till Bäcksand, 4 km fram och åter. Medtag fika. Upplysningar: Sven Norman 0652-20418.

18 aug. Slåtter av Storåkersbacken, Iggön. Följ med till Gästriklands artrikaste slåtteräng och upplev naturen när den är som bäst. Samåkning kl. 09.00 från parkeringen vid Konserthuset. Alla deltagare bjuds på fika (kaffe, smörgås m.m.) samt ev. bilersättning. Medtag gärna egna räfsor och liar, tillgång till slåtterbalk kommer att finnas. Anmälan sker till och närmare information ges av Per-Olof Erickson 026-686966. Varmt välkomna vuxna och barn!

18 aug. Blomstervandring på Rönnaåsen. Samling vid Wij trädgårdar kl. 10.00 (medtag matsäck, rejäla skor). Ledare Peter Ståhl 026-187278 och Birgitta Hellström 026-35960. I samarbete med Wij trädgårdar.

9 sept. Lavexkursion till Sävasjöns naturreservat där många rara lavar finns, t.ex. blylav, ringlav, hållav och många andra. Ta med skodon för blötare marker och matsäck. Samling vid Gävle Konserthus kl. 10.00. Ledare Nicklas Gustavsson 0290-22374.

16 sept. Skördefest på Wij trädgårdar Ockelbo. Studieförbundet i Sandviken är med i en form av svamputställning. Dess designer är "GÄBS-gubbarna" Ove Lennström och Åke Malmqvist. Utställningen riktas främst mot matsvampentusiaster. Så välkommen alla gourméer, gourmanderna tilltalas väl inte av denna energifattiga föda. Wij trädgårdar har öppet mellan 11.00 - 17.00.

Förslag till utvidgning av Hamra nationalpark

Stefan Henriksson

Hamra nationalpark bildades 1909 när landets och Europas första nationalparker bildades. Hamra är en av länets finaste urskogar och har mycket höga biologiska värden och är också mycket besöksvärt. Däremot är det sett i ett större perspektiv en mycket liten nationalpark med sina ca 30 hektar (ha) och Hamra uppfyller inte de internationella kriterier för nationalparker som är fastställda av IUCN.

När Naturvårdsverkets förra planering för nybildande av nationalparker (Nationalparksplanen) kom, så föreslogs därför att Hamra skulle ombildas till naturreservat. Förslaget möttes av starka protester och nationalparken har sen dess förblivit vid sina 30 ha.

Men redan i slutet av 1980-talet köptes ca 150 ha av omgivande myrar och sjöar in som en tänkt utvidgning, bland annat Svansjömyren. Någon utvidgning har dock inte genomförts. Under 2000-talet har dock mycket hänt. I närområdet till Hamra har dels inventeringar av statlig mark för att hitta värdefulla skogar genomförts. De senaste åren har även myrskyddet kommit i fokus genom att myrskyddsplanen har reviderats. Myrskyddsplanen är det dokument där det framgår vilka myrar som Länsstyrelsen och Naturvårdsverket bedömer är så värdefulla att de bör skyddas. Riktade inventeringar har även genomförts av ett antal vattendrag för att bedöma vilka som

bör skyddas inom ramen för miljömålet Levande sjöar och vattendrag.

Redan i början av 2000-talet anade jag och några kollegor att det kanske skulle kunna finnas en möjlighet att knyta samman ett antal områden som tillsammans skulle utgöra en stor och mycket skyddsvärd utvidgning av Hamra nationalpark. När sen Naturvårdsverket under 2005 aviserade att de skulle revidera nationalparksplanen så började arbetet på allvar med att utreda frågan och förankra detta hos Naturvårdsverket. Efter mycket planering och ett mycket lyckat besök i området kunde konstateras att det finns underlag för att utvidga parken.

I slutet av april 2007 presenterade Naturvårdsverket och Länsstyrelsen tillsammans ett förslag till en möjlig utvidgning. De områden som föreslås läggas till nationalparken är dels det redan inköpta området kring Svansjömyren och dels hela den skyddsvärda delen av Svartåmyran, som även är ett av objekten i den reviderade myrskyddsplanen. Utöver detta så föreslås hela sträckan av Svartån från Svartåmyran och ända ner till Voxnan att läggas till nationalparken. Vidare föreslås naturreservaten Svartåvallens NR och Svartågrenens NR att införlivas i parken. Om förslaget blir verklighet kommer den nya nationalparken att uppgå till totalt ca 1000 ha.

Svartån öster om Svartågrenen Foto: Stefan Henriksson

Det är otroligt roligt att kunna presentera detta förslag angående ett av länets mest intressanta naturområden. Området innehåller otroligt värdefulla objekt med de distinkta delarna i urskogen inom befintlig nationalpark, den fantastiska Svartåmyran och den orörda Svartån med sina omgivande myrar och naturskogar. Tillsammans utgör de en enastående enhet som inte har många motsvarigheter så långt söderut i landet.

Även från en friluftslivsaspekt är området fantastiskt fint och besöksvärt. Svartån och Svartåmyran är båda i sig enastående och ger en utpräglad vildmarkskänsla när man besöker dem. I de preliminära planerna för utvidgningen finns tankar på att bland annat

anlägga fler entrépunkter och att tillgängliggöra området med ett antal nya stigar och leder. Totalt sett blir parken, om förslaget genomförs, betydligt mer attraktiv för besökare och kommer säkerligen att bidra till att turistnäringen i trakten får ett uppsving. När detta skrivs har förslaget precis skickats på remiss och det ska bli spännande att få synpunkter på förslaget.

Faktaruta Svartåmyran

Svartåmyran är ett flackt myrkomplex innehållande ett stort antal tjärnar och fastmarksholmar. Den domineras av sträng/flarkmyrar med olika utformning och vegetation. Utpräglade flarkkärr förekommer på flera ställen. Strängbland-

myrar med rena mossesträngar förekommer också. Närmast Svartån är myren inte lika tydligt strukturerad i strängar och flarkar. Här är vegetationen kraftigt tuvad av styltstarrtuvor. Med tanke på närheten till Svartåvallen har sannolikt dessa strandnära delar av Svartån nyttjats för slåtter i äldre tider. Naturvärdena på Svartåmyran kan sammanfattas enligt "Värdefull natur i Gävleborg"; "Myren representerar ett av länets få stora blandmyrkomplex av Norrlandstyp. Den komplexa hydrologin med strängblandmyrar och flarkkärr med talrika jätteflarkar är karaktäristisk. Myren är också en av länets förnämsta fågelmyrar".

Faktaruta Svartån

Svartån är ett av flottledsrensningar opåverkat vattendrag som löper fem kilometer mellan Svartåmyran och utloppet i Voxnan vid Svartågrenen. Svartåns dal-

gång präglas av gammal skog, forsar och fall. Ån rinner i en delvis vidsträckt ravin, som är kraftigt påverkad av stora smältvattenströmmar i inlandsisens avsmältningsskede. Ån rinner till stor del över kalspolade hållmarker och omges av kraftigt ursköljd morän. På södra sidan ingår en kortare sluttning ner mot den flacka delen kring ån. Skogen på sluttningen varierar i struktur och sammansättning efter sträckan, men utgörs i huvudsak av en barrblandskog med inslag av tallöverståndare. I de grandominerade delarna finns ett relativt stort inslag av lövträd som björk och sälg, men även gråal och asp. Här finns en relativt rik hänglavsforekomst. I den nedre delen rinner ån genom en kanjonliknande ravin med mycket branta stränder.

Källa: Länsstyrelsen inventeringsrapport över Svartån och Svartåmyran.

Omstart i arbetet med Hälsinglands flora

Anders Delin

Arbetet med Hälsinglands flora började 1981 och pågick i organiserade former t.o.m. 1990, med inventeringar på egen hand och med ett eller två inventerarläger varje år. Även därefter har inventeringar gjorts av flera av de från början delaktiga.

Dessutom har under senare år floraväktarresor organiserats av Bengt Stridh. Detta har för det första lett till att

lokaler för rödlistade arter åter har uppsökts i terrängen och blivit lägesbestämda med hjälp av GPS, ett inte obetydligt arbete. För det andra har arternas status på sina lokaler registrerats och rapporterats till ArtDatabanken.

Björn Wannberg har byggt upp vår databas och skött den. En preliminär atlas över Hälsinglands flora gjordes av honom 1999. Arbetet med rättning och kom-

plettering av databasen och skrivandet av texter har till stor del varit min uppgift, men det har länge legat nere, av en viktig anledning.

Mitt engagemang för naturvård i skogen, mot den omfattande skövling som pågår i stora delar av vårt land, har så totalt fyllt mina dagar under många år, att det inte har funnits utrymme för annat. Den prioritering jag om och om igen har tvingats göra, har varit mellan akut problemlösning inom naturvården å ena sidan och systematiskt arbete med hälsingefloran å den andra. Jag har nu fått avlösning på posten som koordinator i Skydda Skogen, och har då satt igång med floran igen. Första insatsen har varit att gå igenom samtliga krysslister som finns i pärmar i mitt bibliotek, och plocka ut dem som visade sig saknas i den elektroniska databasen. Jag håller nu på med inläsning av dessa listor. Hälften av det arbetet är i dag genomfört. Den mycket viktiga delen av arbetet, som består i att hålla databasen "ren" och korrekt sköter Björn i nära samarbete med mig.

Fortsättningen omfattar inläsning av data ur litteraturen och de offentliga herbarierna och skrivande av artbeskrivningar och ett antal kapitel av de olika slag som brukar finnas i en landskapsflora. Alla som har åsikter om hur floran bör utformas är hjärtligt välkomna.

Jag vädjar till dem som har data, som bör vara med i databasen, att se till att de kommer in där, antingen genom att använda vårt inläsningsprogram, eller ge-

nom att sända krysslister eller anteckningar i annan form till mig.

Många gånger har jag under årens lopp betonat hur viktigt det är att samla och pressa exemplar av alla arter, men framför allt sådana som inte är så lätta att artbestämma, för att så småningom sända in dem till herbariet i Uppsala, eller annat offentligt herbarium. Ändå har det förmodligen blivit för lite gjort på den fronten. Återbesök gärna dina kända lokaler och samla in beläggsexemplar. För att ha något värde måste kollekten vara märkt med datum, plats för insamling inklusive koordinater, och insamlarens namn. Komplettera gärna med en lite fylligare beskrivning av förhållandena på lokalen, och ange det artnamn som du har kommit fram till. Den dramatiska ökningen av noggrannheten i lägesbestämningen som GPS införde bör utnyttjas flitigt. Om du uppsöker gamla lokaler så passa på att bestämma deras koordinater enligt Rikets Nät och skicka uppgifterna till mig eller Björn.

Arbetet med floran var tänkt som ett lagarbete, och har varit det. Även i fortsättningen är den som har lust att hjälpa till mycket välkommen, i en eller annan arbetsuppgift. Jag kommer också att besvara många av inventerarna med frågor om ett och annat. För sällsyntare arter kommer jag att sända lokalförteckningar för att kontrollera att alla kända lokaler finns med.

Det är med stor tillfredsställelse jag ger mig in i detta arbete, nu när jag kan sköta det utan att störas av andra alliganden än redaktörskapet för VÅX.

Balansrapport

Räkenskapsårets början: 06-01-01

Resultatenhet: Hela föreningen

Period: 06-01-01 - 06-12-31

		Ing balans	Period	Utg balans
TILLGÅNGAR				
Omsättningstillgångar				
Fordringar				
1510	Kundfordringar	10 050,00	-10 050,00	0,00
1620	skattekonto	0,00	-892,00	892,00
S:a Fordringar		10 050,00	-10 942,00	892,00
Kassa och bank				
1920	Postgiro	31 533,92	-30 033,00	1 500,92
1940	Bankkonto FSB	2 208,27	71 448,46	73 656,73
1950	Penningmarknadsfond	58 517,70	-19 210,56	39 307,14
1951	Fond Gästriklands flora	36 197,82	63,05	36 260,87
1952	Fond Hälsinglands flora	121 993,64	212,49	122 206,13
S:a Kassa och bank		250 451,35	22 480,44	272 931,79
S:a Omsättningstillgångar		260 501,35	11 538,44	272 039,79
S:A TILLGÅNGAR		260 501,35	11 538,44	272 039,79
EGET KAPITAL, AVSÄTTNINGAR OCH SKULDER				
Eget kapital				
2010	Eget kapital	-253 436,35	-1 064,98	-254 501,33
2019	Redovisat resultat	0,00	- 10 978,46	-10 978,46
S:a Eget kapital		-253 436,35	-12 043,44	-265 479,79
Kortfristiga skulder				
2510	Skatteskuld	-7 065,00	7 065,00	0,00
2710	Personalens källskatt	0,00	-3 900,00	-3 900,00
2941	Upplypna sociala avgifter	0,00	-2 660,00	-2 660,00
S:a Kortfristiga skulder		-7 065,00	505,00	-6 560,00
S:A EGET KAPITAL, AVSÄTTNINGAR OCH SKULDER		-260 501,35	-11 538,44	-272 039,79
BERÄKNAT RESULTAT***		-0,00	0,00	0,00

Resultatrapport

Räkenskapsårets början: 06-01-01

Resultatenhet: Hela föreningen

Period: 06-01-01 - 06-12-31

	Perioden
Rörelsens intäkter och lagerförändring	
Nettoomsättning	
3610 Medlemsavgifter	21 700,00
3710 Kommunala bidrag	35 000,00
S:a Nettoomsättning	156 700,00
Övriga rörelseintäkter	
3989 Övriga bidrag	39 075,00
3990 Övr ersättn och intäkter	6 050,00
S:a Övriga rörelseintäkter	45 125,00
S:a Rörelseintäkter och lagerförändring	01 825,00
Rörelsens kostnader	
Råvaror och förnödenheter mm	
4010 Inköp materiel och varor	-2 290,00
S:a Råvaror och förnödenheter mm	-2 290,00
Bruttovinst	199 535,00
Övriga externa kostnader	
6110 Kontorsmaterial	-3 447,40
6150 Trycksaker	-13 384,00
6151 Produktion av tidskrift	-8 250,00
6250 Porto	-5 099,14
6390 Övr kostnader	-3 215,00
6570 Bankkostnader	-1 313,00
S:a Övriga externa kostnader	-34 708,54
Personalkostnader	
7010 Löner	-117 000,00
7330 Reseersättningar	-13 345,00
7510 Sociala avgifter	-23 503,00
S:a Personalkostnader	-153 848,00
S:a Rörelsens kostnader inkl råvaror mm	-190 846,54
Rörelseresultat före avskrivningar	10 978,46
Rörelseresultat efter avskrivningar	10 978,46
Rörelseresultat före finansiella intäkter och kostnader	10 978,46
Resultat efter finansiella intäkter och kostnader	10 978,46
Resultat före bokslutsdispositioner och skatt	10 978,46
Resultat före skatt	10 978,46
Beräknat resultat	10 978,46
8999 Redovisat resultat	-10 978,46

Gävlegrabben som blev Linnés älsklingsapostel

Ove Lennström

Den 16 april 2007 arrangerade GÄBS i samarbete med Studieförbundet i Gävle en föreläsning i Hillbomsalen på Stadsbiblioteket i Gävle. Föreläsare var Rolf-Gunnar Andersson och Eva Claesson. De föreläste om Pehr Löfving, Linnélärjungen som föddes 1729 på Tolvfors bruk i Gävle. Den lilla salen som rymmer 30-talet åhörare var ”knökfull” trots högsommarvärmen och extrastolar påkallades. Föreläsningen var ett led i uppvaktningen av 300-åringen Carl von Linné. Föreläsarna var mycket pålästa om Löflings korta livshistoria. Han blev bara 27 år och dog i Venezuela 1756 i malaria.

Löflings första utlandsresa gick till Spanien, där vid senare forskning en brevbok hittats innehållande kopior av brev, som Löfving skrivit till Linné, studiekamrater och anhängare i Sverige.

Att han var Linnés älsklingsapostel fick man klart för sig av den arbetskapacitet han hade. Den var av samma omfattning som hos mästare själv. Löfving klagade ofta på torkan i Spanien, vilket försvårade insamlingen av växter. Han samlade trots det 1300 växter till sitt herbarium, låt vara på Iberiska halvön, som omfattar bortåt tiotusen olika arter. Löflings herbarium har gått förlorat, men växtbeskrivningarna finns kvar.

1754 följde så nästa resa, vilken gick till Venezuela i Sydamerika. Han landsattes på den nordvästra sidan och vandrade sedan i kringelkrokar genom landet tills han nådde Orinoco-floden, där ”frossan” stoppade honom. Vad som överraskade mig var, att han

idag är så populär, så att skolor har uppkallats efter honom liksom byggnader och parker. Skolbarn med Löflings namn på sina tröjor visades via OH-bilder. Han tycks på kort tid ha skaffat sig ett gott rykte. Hans huvuduppgift där var att undersöka medicinalväxter och fiskar. Kanske han visade befolkningen hur man använde växterna och därmed vann deras tillgivenhet.

Det första som slår mig i samband med denna föreläsning är att Gävle kommun är så tyst om denna Gävleapostel ett år då Linné firas med pompa och ståt. Är det bara cityfester och melodifestivaler som gäller som kultur i en stad som har ambitionen att bli Europas kulturhuvudstad 2014?

Osökt kommer jag in på en debattartikel i Gefle Dagblad av den 4 februari 2007, skriven av Jan Sterner. Det var en sådan där artikel som man stöter på i insändarspalterna ibland då någon indignerad person vräker invektiv över något som måste avreageras. Debattören har bland många andra synpunkter åsikter om varför Linné skickade sina apostlar och inte åkte själv. Svaret är att Linné var 250 år före sin tid. Han valde ut de mest lämpade Uppsalastudenterna, precis som de kommunala gymnasierna gör idag. De med de bästa resultaten får stipendieresor ut i världen för att förkovra sig i sina discipliner. Rubriken på debattartikeln var ”Stingslige Linné tålde inte kritik”. Det gjorde inte mina gymnasielektorer heller och det var bara för femtio år sedan.

De Vilda Blommornas Dag, söndag 17 juni 2007

De botaniska föreningarna i Norden anordnar denna dag en mängd blomstervandringar. I Gävleborgs län planeras följande vandringar. Tag på skodon och kläder så att du kan gå även vid sidan av stigen och på fuktiga ställen och tag gärna med fika.

Tid och plats för start, utflyktsmål, ledare

Ockelbo

Blomstervandringar i närheten av Wij trädgårdar, med start kl. 10.00 och kl. 14.00, samling vid Wij trädgårdar. Ledare Peter Ståhl 026-187278 och Barbro Risberg 0290-765820. Växtbestämning, botanister från GÄBS examinerar besökarnas medhavda vilda växter. Bestämningsservice och information på plats, Gunni Hedkvist, Birgitta Hellström, Peter Ståhl, Barbro Risberg m.fl. I samarbete med Wij trädgårdar.

Gävle

Blomstervandring på Norrlandet. Samling vid Gävle konserthus kl. 10.00 för samåkning. Ledare Ove Lennström 026-623475 och Åke Malmqvist 026-622002.

Sandviken

Gysinge, samling vid Naturum kl. 10.00. Ledare Erik Sundström 026-250291.

Sandviken-Järbo

Grävna Knippans naturreservat, 2 km sydväst om Kungsberget. Samling vid Järbo kyrka kl. 15.00. Tag med fika och stövlar. Ledare Anders Delin 0290-70087.

Ljusdal

Vi gör en utflykt till Los och tittar på guckuskolokaler. Samling södra parkeringen Ljusdals kyrka kl. 10.00. Ledare Maj Johansson 0651-93021.

Nordanstig

Blomstervandring med kulturhistoriska inslag längs Baståsan. Samling vid Gränsfors Bruk i Baståsen, Bergsjö kl. 10.00. Medtag fika. Ledare Veronica Jägbrant 0652-10741.

Innehåll

<p>3 Exkursion till gammeltallarna på Hornslandet 17 mars 2007
<i>Anders Delin</i></p> <p>5 Den vilda hussvampens tama släkting finns också vild
<i>Anders Delin</i></p> <p>6 Vintertagging <i>Irpicondon pendulus</i> kräver gamla tallar
<i>Anders Delin</i></p> <p>19 Korta rapporter</p> <p>21 Skyddsvärda träd i Gävleborgs län
<i>Göran Vesslén</i></p> <p>28 Verksamhetsberättelse för GÄBS 2006</p> <p>32 Mot en Torsåkersflora – rapport från GÄBS årsmöte den 25 mars 2007
<i>Magnus Bergström</i></p> <p>34 Ett efterlängtat möte med lackticka
<i>Monica Svensson</i></p> <p>36 Grönskära <i>Bidens radiata</i> i Gnarp
<i>Sven Norman</i></p> | <p>37 Scharlakansvårskål, <i>Sarcoscypha coccinea</i> s.l.
<i>Åke Malmqvist</i></p> <p>39 Ny lokal för rutlåsbräken i Gästrikland
<i>Peter Ståhl</i></p> <p>41 Nya svårupptäckta lavar i Hälsingland
<i>Åke Ågren</i></p> <p>42 Kalendarium</p> <p>44 Förslag till utvidgning av Hamra nationalpark
<i>Stefan Henriksson</i></p> <p>46 Omstart i arbetet med Hälsinglands flora
<i>Anders Delin</i></p> <p>48 Balansrapport</p> <p>49 Resultatrapport</p> <p>50 Gävlegrabben som blev Linnés älsklingsapostel
<i>Ove Lennström</i></p> <p>51 De vilda blommornas dag</p> |
|--|--|

Scharlakansvårskål. Foto: Åke Malmqvist